

کۆمەڵی ئیسلامیی کوردستان - عێراق
دامەزراوەی مەکتەب و دەزگاکان
ناوەندی هەڵبژاردن
هۆشیاری هەڵبژاردن
زنجیرە (١٠)

بەشدارییکردن لە

هەڵبژاردن و پەرلەماندا

هەڵسەنگاندنێکی شەرعییانە و ژیرانە

عەلی باپیر

بڵاوکراوەیەکی ڕۆشنبیرییە
ناوەندی هەڵبژاردنی کۆمەڵی ئیسلامیی دەری دەکات

بەشدارییکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا

هەڵسەنگاندنێکی شەرعییانە و ژیرانە

عـەلی باپـیر

ڕاگەیاندنی مەکتەبی ئەمیر
إعلام مكتب الأمير
Ameer's Press Office
/AliBapir
/AliBapir
/MediaAmeerOffice

پێشەکی

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده

خوێنەری بەڕێز!

ئەم نامیلکەیەی بەردەستت بەشێکە لە کتێبی: (چەند بابەتێکی سیاسی هاوچەرخ لەبەر ڕۆشنایی عەقڵ و وەحی دا)، ئینجا لەم پێشەکییەدا بە پێویستی دەزانم ئاماژەیەکی خێرا بە چەند خاڵێك بکەم:

یەکەم: ئەگەر سەرنجی مێژوو و سیرەی پێغەمبەران بە گشتیی و پێغەمبەری کۆتایی موحەممەد (ﷺ) بەتایبەت بدەین، زۆر بە زەقی دەبینین کە ئەو زاتە بەرز و بەڕێزانە بۆ گۆڕین و پاکسازیی و چاکسازیی تێداکردنی کۆمەڵگا پشتیان بە هۆشیارکردنەوە و بێدارکردنەوەی خەڵك بەستوە و، بە هیچ شێوەیەك پەنایان نەبردۆتە بەر زەبر و زەنگ و توندوتیژیی، بگرە تەنانەت هەڕەشە پێکردنیشی!

هەرچەندە نەیار و ناحەزە خۆ بە زلگر و خۆسەپێنە خۆشگوزەرانەکانیان جگە لە زمانی زبری هەڕەشە و گوڕەشە و تۆقاندن، زمانێکی دیکەیان نەزانیوە، بۆ نموونە با سەرنجی ئەم چەند ئایەتە بدەین:

1. ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَاۖ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٣﴾ ابراهيم﴾

2. ﴿ قَالُوا۟ حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓا۟ ءَالِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَٰنَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ الانبياء﴾

3. ﴿قَالَ لَئِنِ ٱتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِى لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ ٱلْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ الشعراء﴾

4. ﴿ قَالُوا۟ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰنُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ الشعراء﴾

5. ﴿قَالُوا۟ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ الشعراء﴾

وەك دەبینین دوژمن و ناحەزانی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) هەڕەشەی دەرکردن و سووتاندن و زیندانیی کردن و بەردبارانکردن و شاربەدەر کردن، لەو زاتە بەرزانە دەکەن، بەڵام نابینین ئەوان جگە لە خۆڕاگریی و ڕەوشت بەرزیی و لێبووردەیی، هیچ کاردانەوەیەکی دیکەیان لە بەرامبەریاندا بووبێ.

بەڵێ بەرنامە و ڕێباز و شێوازی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بۆ گۆڕانکاریی و پاکسازیی و چاکسازیی تێداکردنی کۆمەڵگا، بریتییە لە کارکردن لە سەر عەقڵ و دڵی خەڵك و تێگەیاندن و ئیقناعکردنیان و بەرچاو ڕوونکردنەوە و هۆشیارکردنەوەیان.

دووەم: هەروەها پێغەمبەرانی خوا (علیهم السلام) بە گشتی و پێغەمبەری خاتەم (ﷺ) بە تایبەت بۆ بنیاتنانی قەوارەی سیاسی، هەر بەوەندە وازیان نەهێناوە کە ڕەوایەتیی ئاسمانیی (الشرعیة السماویة)یان هەیە و خوا (سبحانە وتعالی) وەك پێغەمبەر و نوێنەری خۆی ناردوونی، بەڵکو هەوڵیان داوە ڕەوایەتیی زەمینیی (الشرعیة الأرضیة)ش وەدەست بێنن و، خەڵك و جەماوەر قەناعەت پێ بێنن کە پەیمانیان لەگەڵ ببەستن و،

وەك براگـــەورە و ســـەرۆکی خۆیانیـــان قبـــووڵ بکـــەن و، ئـــایین و بەرنامەکەیان پەسەند و تەبەننی بکەن.

وە بێگومان هەرکام لە پێغەمبەرانی پایەبەرزی خوا (علیهم الصلاة والسلام) **نەیتوانیبێ خـەڵك و جەماوەرەکـەی ئیقنـاع بکـات بـەوە کـە لـە باوەشـی بگرێت و، پشتی بگرن و هاوکار و دەستبارگری بن، بۆ پیادەکردنی ئایین و بەرنامەکەی ، نەیتوانیوە قەوارەی سیاسیی دروست بکات، هەر بۆیەش پێغەمبـەری خاتـەم موحەممـەد (ﷺ) هەرچـەندە خـەڵکێك لـە شـاری مەککە بڕوایان پێ هێنابوو، بـەڵام چونکە زۆربـەی خەڵکەکـەی بڕوایـان پێ نەهێنا، ناچار بـوو بـۆ دۆزینـەوەی پێگەیـەکی سیاسـیی و بنکەیـەکی جەماوەریی وا کە بگونجێ قەوارەیەکی سیاسییان لـە سـەر شـان دابنـرێ، بکەوێتـە گـەڕان و پشـکنین، وەك (ابـن اسـحاق) لـەوبارەوە لـە ژێـر ناوونیشانی (عرض رسول الله (ﷺ) نفسه على القبائل) دا طوتوویـەتی:**

(...فكان رسول الله يعرض نفسه في المواسم اذا كانت علـى قبائـل العـرب يدعوهم الى الله ويخبرهم أنه نبـيّ مرسل و يسألهم أن يُصدّقوه ويمنعوه حتى يبين لهم عن الله ما بعثه به) السيرة النبوية لابن هشام ج1 ص 218.

کەواتـە، پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) هـەوڵی داوە بـۆ بنیاتنـانی قـەوارەی سیاسیی ئیسلامیی بە هۆی قەناعەت پێهێنانی یەکێك لـە هـۆزە گـەورەو بە دەسەڵاتەکانی ئەوساکەی عـەرەب، کـە لـە جێـی لایەنـە سیاسـییەکانی ئـەم رۆژگـارە بـوون، پێگـە و بنکەیـەکی جـەماوەریی پەیـدا بکـات، هـەتا سەرەنجام لەساڵی (11)ی پێغەمبەرایەتی دا رێی لە کۆمەڵێك لە خەڵکی شـاری (یثـرب – مدینـة) کـەوت، کـە ژمارەیـان (6) کـەس بـوو، دواتـر هەردووك پەیمانی یەکەم و دوومی عەقەبەی بە دوا داهاتن لە ساڵەکانی

(12، 13)ی پێغەمبەرایەتی دا و، بەو جۆرە پاش ئەو پەیمان و گرێبەست (عهد وعقد)ە، خەڵکی شاری (یثرب) بوونە و پێگە و بنکەی جەماوەریی قەوارە سیاسییە تازەکەی ئیسلام.

سێیەم: کەواتە مەسەلەی بەشداریی کردن لە هەڵبژاردندا بۆ دیاریکردنی مشوورخۆرانی وڵات و دانانی ئەنجوومەنی نوێنەران (پەرلەمان)، بەر لەوەی پرۆسەیەکی دیموکراسی رۆژئاوایی بێ، شێوازی شەرعییانە و ئیسلامییانەیە بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا و دەوڵەت و، بگرە تاکە شێوازی شەرعییانە و ئیسلامییانەیە و جێبەجێکردنی فەرمانی خوایە: ﴿..وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾ الشورى (38) ، وە لە راستی دا بەدیلی هەڵبژاردنی بەرپرس و مشوورخۆران بۆ هەر کام لە سێ دەسەڵاتەکانی: یاسادانان(التشریع)، جێبەجێکردن(التنفیذ)، دادوەریی (القضاء)، بریتییە لە خۆسەپاندن و حوکمی میراتیی (الإستبداد والحکم الوراثي)، کە هیچ پەیوەندییان بە ئیسلامەوە نیە، بەڵکو بە لادان لە ئیسلام دادەنرێن، وەك پێغەمبەری خوا (ﷺ) وەك پێشبینییەك کە لە دوای ویدا ڕوودەدا، فەرموویەتی: (**أول من يغير سنتي رجل من بني أمية**) حسّنه الالباني في السلسلة الصحيحة: 1749.

واتە: یەکەمین کەس کە رێبازی من دەگۆڕێ پیاوێکە لە ئەمەویەکان.

شێخ ئەلبانیش لە بارەی مەبەستی ئەم فەرموودەوە گوتوویەتی: مەبەست پێی شێوازی حوکمڕانییە!

چوارەم: ئنجا نابێ هەڵگەڕانەوەی عەلمانییەکان لە دیموکراسیی و درۆ لەگەڵ کردنییان (وەك لە میسر روویدا) ساردمان بکاتەوە لە پەنا بردنە بەر هەڵبژاردن و ڕاو ئیرادەی خەڵك و جەماوەر، چونکە:

أ- بۆ دیاریکردنی بەرپرسان جگە لە گەڕانەوە بۆ ڕای خەڵك هیچ ڕێیەکی دیکەی شەرعییمان نیە و، هەموو دواندنەکانی قورئان (خطابات القران) روویان لە خەڵکە و هەرگیز هیچ کەس و توێژێکی تایبەت نەدوێنراوە : **(یا أیها الناس)، (یا بني ادم)، (یا أیها الذین امنوا)**.

ب- بەرلەوەی ڕاو ئیرادەی خەڵك و جەماوەر لە ئەنجامی هەڵبژاردنێکی پاکی ڕاستەقینەدا بەرجەستە ببێ و، ڕەوایی بە تەوژمی ئیسلامیی بدرێ، هەرچی بیکات نیشانەی پرسیاری دەکەوێتە سەر، بەلاّم دواتر نەیارەکانیان و هەڵگەڕاوەکان لە ڕاو ئیرادەی خەڵك و درۆکەران لەگەڵ دیموکراسییدا، سەد و یەك نیشانەی پرسیاریان دەکەوێتە سەر.

ج- ئینجا مەرجیش نیە ئەوەی لە میسر ڕوویدا لە هەموو شوێنێك ڕووبدات، پاشان مەرجیش نیە ئەوەی لە میسریش ڕوویدا سەرەنجامەکەی بە قازانجی بەرەی عەلمانیی لە ڕەواییی (شرعیة) هەڵگەڕاوە، بشکێتەوە.

هیواداریشم ئەم نامیلکەیە مایەی بەرچاوڕوونیی زیاتری براو خوشکانمان بێ لە بارەی گرنگیی و پێویستی بەشداریی لە هەڵبژاردنەکاندا و، هۆکاری ڕەواندنەوەی هەر تەم و مژێکی بێ، کە لەو بارەوە هەندێك خەڵکی سادە و کرچ و کاڵ دەیورووژێنن، بێ ئەوەی ڕێیەکی دیکەی شەرعیی بخەنە بەرچاو، بۆ گۆڕین و چاککردنی خەڵك و کۆمەڵگا و زەمینە تێدا خۆشکردنی بۆ جێبەجێکردنی بەها بەرزەکان و یاسا دادگەرانەکانی شەریعەتی خوای کاربەجێ، کە ئاشکرایە وەك چۆن هێنانەدی ئامانجی بەرزی پیادەکردنی

شـەریعەت فـەرزە، گرتنەبـەری ئـەو ڕێبـاز و شـێوازانەش کـە هێنانـەدی ئـەو ئامانجە پەکی لەسەریان کەوتوە، هەر فەرزە، چونکە بنچینەیەکی شەرعییە کـە دەڵـێ: (للوسـائل حكـم المقاصـد) واتـە: ئامرازەکـان هـەمان حـوکمی ئامانجەکانیان هەیە، هەروەها (ما لا يتم الواجب الا به فهو واجب) واتە: هەر شتێك فەرزێك پەکی لەسەر بکەوێ، ئەویش فەرزە.

سبحان ربك رب العزه عما يصفون، والسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين.

عەلی باپیر
25ی ڕەمەزانی 1434 ی کۆچی
3ی ئابی 2013ی زایینی

ڕێ خۆشکردن

خوێنەری بەڕێز!

ئـەم بابەتـەی بەردەسـتت لێکۆڵینەوەیەکـە لـەبارەی ڕەوایـی و نـاڕەوایی بەشدارییکردن لـە هەڵبـژاردن و پەرلەمانـدا (واتـە: پەرلـەمانێك کـە دەگـونجێ بڕیار و یاسای ناشەرعیی تێدا دەربکرێن) لە دوو ئاڵقەی بەرنامەی (سـەرنج)ی کەناڵی ئاسمانی (پـەیام)دا پێشکەشـکراون, لەسـەر شـێوەی وتووێـژ و پرسـیار و وەلاّم لە نێوان بەڕێز کاك (عمر عبدالله گوڵپی)و بەندەدا و, پاش هێنرانە سـەر کاغەزیان و[1] پێداچوونەوەو چاوپێداگێڕانەوەی خـۆم, بـەم شـێوەیەی ئێسـتای لێهاتووە.

هیواداریشم خوای بەزەیی بێسنوور (سبحانه وتعالى) بیگێـڕێ بەمایـەی زیـاتر بەرچاو ڕوونبوونەوەی خوشـك و برایـانی مسـوڵمانمان و لاچوونی هـەر جـۆرە تەم ومژو ئیشکالێك کە لەوبارەوە هەیانبووبێ.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد ألاّ إله إلاّ أنت أستغفرك وأتوب إليك.

15ی ڕەجەبی 1430

8ی تەمووزی 2009 – هەولێر

[1]) لە لایەن چەند برایەکی کەناڵی ئاسمانی (پەیام)ەوە, خوا پاداشتیان بداتـەوەو وێنـەیان زۆر بکات.

ڕاگەیاندنی مەکتەبی ئەمیر
إعلام مكتب الأمير
Ameer's Press Office
/AliBapir
/AliBapir
/MediaAmeerOffice

بةندی یةكةم

بةلَطةكانی ئةوانةی بةشدارییكردن لة هةلَبذاردن و ثةرلةماندا بة نارِةوا دةزانن و بةرثةرضدانةوةيان

دةستثيَك:

لەم نامیلکەیەدا باس لە ڕەوایی و ناڕەوایی بەشدارییکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا دەکەین, بە تایبەت کە لەم کاتانەدا قسە و باس لە سەر ڕەوایەتی و ناڕەوایەتی بەشدارییکردنی هەڵبژاردنەکان و پەرلەماندا, لەلایەن هەندێك لەو کەسانەوە درووست دەبێ کە لە چوارچێوەی ئیسلامییەکاندا بیروبۆچوونی جیاوازیان هەیە.

وەك دیارە لەم کاتانەدا بیروبۆچوونێك هەیە کە لە چوارچێوەی پرسیار لەسەر ڕەوایەتی هەڵبژاردن و بەشدارییکردن لە پەرلەماندا خۆی دەبینێتەوە, لێرەدا دوو بۆچوونی سەرەکیی هەن, بۆچوونێك پێی وایە بەشدارییکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا ناڕەوایە, خاوەنی ئەم بۆچوونەش هەندێ ئایەت و فەرموودە و قسەی زانایانیش بە بەڵگە دەهێنێتەوە, وە لە لایەکی ترەوە

بۆچوونێکی دیکەشمان هەیە کە بە پێچەوانەوە, پێی وایە بەشدارییکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا نەك گرفتێك نیە, بەڵکو هەندێك جار بە واجبیشی دەزانن, بەڵگەشیان لە قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) و بۆچوونی زانایانی هاوچەرخ هەیە, ئێمە لەم نامیلکەیەدا پشت بە خوا بابەتەکەمان لەو چوارچێوەیەدا دەخولێنەوە.

سەرەتا لە پێناسەی هەڵبژاردن و پەرلەمانەوە دەست پێدەکەین, پاشان دێینە سەر تەوەرەکان.

سيَ رِوونكردنةوةى ثيَويست:

بەباشی دەزانم بەرلەوەی پێناسەی هەڵبژاردن و پەرلەمان بکەین, سێ ڕوونکردنەوەی کورت عەرز بکەم بۆ زیاتر بەرچاوڕوونی هەموو لایەك:

1) زانایانی پێشین ڕەزا و ڕەحمەتی خوایان لێبێ کەم و زۆر دەربارەی هەڵبژاردن بەو فۆڕم و شێوەیەی کە ئێستا هەیە و دەربارەی پەرلەمان قسەیان نەکردووە, چونکە واقیعێکی وەکو ئەوەی ئەمڕۆ ئەوکاتە لەئارادا نەبووە, لەبەرئەوە هەر کەسێك بۆ قسەی زانایانی پێشین بگەڕێ بۆ ڕەوایی یان ناڕەوایی بەشدارییکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا, شتێکی ڕاستی نەکردووە.

2) ڕوونکردنەوەی دووەم ئەوەیە کە بەشدارییکردن لە پەرلەماندا, کە ئایا درووستە یان نا؟! مەبەستیان پێی پەرلەمانێکە کە زۆرینەی خەڵکەکەی ناموسوڵمان یان نائیسلامیی بێ, ئەگەر نا ئەنجوومەنێکی ڕاوێژ, یان پەرلەمان, یاخود ئەنجوومەنی نوێنەران, کە ئەمانە هەموویان ناون بۆ یەك نێوەڕۆك, واتە: ئەوانەی کە نوێنەری خەڵکن, هەموو زانایان و شەرعزانانی

هاوچەرخ و هی پێشینیش لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە مسوڵمانانی نێو هەر قەوارەیەکی ئیسلامیی، پێویستە نێوەندێکی بڕیاریان هەبێ و، نێوەندێکی یاسادانانیان هەبێ کە پێکهاتبێ لە کەسانێك کە خەڵك هەڵیان دەبژێرێ، ئەویش وەکو بەرجەستەکردنی ئایەتی خوای پەروەردگار کە دەفەرموێ: ﴿...وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ ...(٣٨) الشورى﴾، واتە: کاروباری موسوڵمانان لە نێو خۆیاندا بە ڕاوێژە، جا ئەو ڕاوێژە دەگونجێ ڕاوێژی ڕاستەوخۆ بێ و هەموو خەڵك کۆبکرێتەوە و پرس و ڕاوێژیان پێبکرێ، وەکو لە یۆنانی قەدیمدا هەبووە، دەشگونجێ ڕاوێژپێکردنێکی ناڕاستەوخۆ بێ کە نوێنەرانیان کۆببنەوە لە ئەنجوومەنێکدا، کەواتە: پێویستە ئەوە بزانرێ ئەو مشتومڕەی هەیە لەنێو زانایانی هاوچەرخدا بۆ پەرلەمانێکە کە وەکو گووتم تێکەڵە، عەلمانی و ئیسلامیی، یان مسوڵمان و نامسوڵمان، وە دەگونجێ یاسا و بڕیاری ناشەرعیی تێدا دەربکەین.

3) ڕوونکردنەوەیەکی دیکەشم ئەوەیە کە کاتی خۆی لە گەرمەی هەڵبژاردنەکانی ساڵی (1992)دا کە ئەو کاتە لە ژێر ناوونیشانی (بزووتنەوەی ئیسلامیی)دا بووین، ئەوکاتیش ئێمە بەشداربووین و هیچ کام لەو هەڵومەرجانەی ئێستاش لە ئارادا نەبوون، ئەوەش بەڵگەیە لە سەر ئەوەی کە ئێمە قەناعەتمان بەوە بووە کە بەشداری ئەو پرۆسەیە بین، جا من ئەو کاتە کتێبێکم نووسی بە ناوی: (چارەسەری کێشەی کورد لە نێوان ئیمان و پەرلەماندا)، وە ئێستا هەندێك کەس هەندێك قسەی ئەو کتێبە بە بەڵگە دێننەوە لە سەر

ئەوەی کە ئێمە هەڵوێستی ئێستامان جیایە لە هی ئەوکاتە, هەڵبەتە ئینسان ئەگەر چاو بە هەندێ هەڵوێست و بیروبۆچوونی خۆیدا بگێڕێتەوە, هیچ خراپەیەکی تێدا نیە, بەڵکو ئازایەتی ئەوەیە کە ئەگەر ئینسان هەڵەیەکی کردبێ دانی پێدا بنێ و ڕاستی بکاتەوە, بەلاّم بەڕاستیی ئەوەی لەوێدا گووتراوە, دەربارەی بەشدارییکردنمان لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا, لەگەڵ ئەوەی کە ئێستا دەیڵێین, جیاوازییەکی ڕیشەیی نیە, ڕەنگە لە هەندێك تەعبیر و شێوازی دەربڕیندا جیاوازی هەبێ, بەلاّم جیاوازی ڕیشەیی نیە, چونکە لەوێشدا گوتراوە: کە پەرلەمانێك یاسا دەربکات, یاسایەك کە پێچەوانەی شەریعەت بێ, واتە حەلاّڵێك حەڕام بکات, حەڕامێك حەلاّڵ بکات, ئەوە بە تەئکید بە شیرك و کوفر لە قەڵەم دەدرێ, وە ئێستاش هەر وا دەڵێین, بەلاّم ئایا موسوڵمانێك کە بەشدار دەبن لە پەرلەمانێکی وادا بۆ ئەوەی ڕێگا بگرن لەو شیرك و کوفرە و ڕێگا بگرن لەوەی حەلاّڵێکی خوا حەڕام بکرێ, یان حەڕامێکی خوا حەلاّڵ بکرێ, ئایا درووستە یان درووست نیە؟ دەڵێم: بێگومان نەك هەر درووستە, بەڵکو پێویستیشە, چونکە مەعقول نیە لە نێوەندێکی بڕیاردانادا بە ناوی میللەتێکی مسوڵمانەوە, حەلاّڵ و حەڕامی خوا دەسکاری بکرێ و بگۆڕرێ, تۆش تەماشاچی بی و نەچی بەشداریی بکەی و ڕێ ی لێبگری و قسەی خۆت لەوێدا نەکەی!! وەکو گوتم لە ڕیشە و بنچینەی فیکرەکەدا, ئەوەی کە ئێستا دەیڵێین ئەو کاتەش

هەر وامان گوتوە[1], بەلاَم دیارە شێوازی تەعبیر لەگەڵ هی حەڤدە ساڵ پێش ئێستا دەگۆڕێ.

بەڵگەکانی ڕەوایی هەڵبژاردن:

بۆ سەلماندنی ڕەوایی هەڵبژاردن و بەشداریی لە پەرلەماندا, سەرەتا پێناسەی هەڵبژاردن دەكەین و هاوكات وەك بەڵگەی یەكەمیش دەڵێین:

1) **هەڵبژاردن چ بۆ ئەنجوومەنی نوێنەران بێ لە سەر ئاستی وڵاتێك وەكو عێراق, وە چ بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمانێك یاخود ئەنجوومەنی نوێنەران بێ لە سەر ئاستی هەرێمێك, وە چ بۆ ئەنجوومەنی پارێزگا بێ و, چ بۆ ڕێكخراوێكی پیشەیی بێ وەكو قوتابیان, ئەندازیاران, پزیشكان, مامۆستایان, هەموو ئەو هەڵبژاردنانە دەچنەوە نێو ئایەتی خوای پەروەردگارەوە كە دەفەرموێ: (...وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ...﴿٣٨﴾الشورى﴾ كاروباری مسوڵمانان بە ڕاوێژە, واتە بۆ خۆیان ڕاوێژ و مەشوەرەت دەكەن و سەرەنجام دەگەنە ئەوەی كە هەندێك كەس بكەنە نوێنەری خۆیان، كەواتە: لە پێناسەی هەڵبژاردنەوە بۆمان دەردەكەوێ كە نەك هەر شتێكی ڕەوا بگرە پێویستیشە, كەواتە:**

---

[1]) لە كۆتایی لێكۆڵینەوەدا لەوبارەوە گوتوومە: (كەواتە: ئەو مسوڵمانەی كە دەچێتە پەرلەمانێكەوە تاكو لەوێدا ئەركی بانگەوازكردنی خەڵكی بۆ لای خوا, یان ئەركی فەرمان بە چاكە و ڕێگرتن لە خراپە ئەنجام بدات, ئومێد وایە نەك هەر گوناهبار نەبێ, بەڵكو بە ئەندازەی ئیخلاص و پەرێزی چاكیی خێر و پاداشتیشی بۆ بنووسرێ...).
بڕوانە: (چارەسەری كێشەی كورد لە نێوان ئیمان و پەرلەماندا) لاپەڕە: 45 , چاپی یەكەم: 1992 .

بەشـداریی لـە هەڵبژاردنـدا بـۆ دیـاریکردنی نوێنـەر و مشـوورخۆران ئەرکێکی شەرعییە, ئەوە بەڵگەی یەکەم.

2) پاشان هەموو دواندنەکانی قورئان بۆ کۆمەڵگای مسوڵمانی یەکەم بە: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ...﴾ دەسـتپێدەکەن لـە قۆنـاغی مەدەنیـدا, واتــە: لــە قۆنــاغی مەدەنیــدا کــە قۆنــاغی درووســتبوونی کیــان و قەوارەیــە, خــوا (سبحانه وتعالى) بــە گشــتی مســوڵمانانی بــانگکردووە, کەواتــە: مسـوڵمانان بـە گشتی بەرپرسیارن بەرانبـەر بـە کۆمـەڵگای خۆیان بەرانبەر بە دین و ژینی کۆمەڵگەکەیان و پێویستە هەموویان لە خەمی ئیدارەکردن و بەڕێوەبردنی وڵاتدا بن, ئنجا دیارە ناشکرێ هــەموویان ســەرۆك, وە هــەموویان وەزیــر یــان نوێنــەر بــن, بۆیــە بەناچاری دەبێ پەنا بەرنە بەر هەڵبژاردن.

3) پاشــان ئەگــەر تەماشــای ســیرەی پێغەمبــەر (ﷺ) بکــەین, دەبیــنین ئەویش هەر وای کردووە, بۆ وێنە: لە پەیمانی عەقەبەی دووەمدا کە حەفتا و پێنج کەس لە یەسریبییەکان بەشدار بوون, پـەیمانیان بـە پێغەمبــەر (ﷺ)دا, کــە وەکــو حــوکمڕان و براگــەورەیان بچــێ بــۆ مەدینە, حەفتا و سێ پیاو و دوو ئافرەت بوون, جا دوای ئـەوە کـە بەڵێن و پەیمانی پێ دەدەن, پێغەمبەر (ﷺ) دەفـەرموێ:[1] ((**أخرجوا اليَّ منكم اثني عشر نقيباً ليكونوا على قومهم بما فيهم**)), واتە: لەنێو خۆتاندا دوانزە نوێنەر (نەقیب)م بۆ هەڵبژێرن, بۆئـەوەی کـە ئـەوان

[1]) رواه الطبراني في الكبير, والذهبى في تأريخ الاسلام, وابن سـيد (النـاس في عيـون الأثـر), بڕوانە: السيرة النبوية لابن هشام, ج1, ص (228 – 229).

سەرپەرشـتیاری قەومەکـەیان بـن, واتــە ئـەو دوانــزە کەســە هــەر کامێکیان سەرپەرشتیاری تیرەیەك, یان کۆمەڵێك لەو خەڵکە دەکا کە مسـوڵمان بـوون, وە لـە ڕووداوێکـی دیکـەی ژیـانی پێغەمبـەردا ﷺ) فەرموویەتی: با نوێنەرانتان ئەو ڕایەمان بۆ دەربڕن(1).

4) **پاشان ئەگەر لە ڕووی فیقهییەوە تەماشا بکەین, دەنگدان یـانی چـی؟ واتە خەڵکێك دەچێ دەنگدەدا بۆئـەوەی کەسانێك ببنـە نوێنـەری و, بچنە پەرلـەمان و ئەنجوومەنێکەوە, لـەوێ بڕیـار بـدەن و یاسـای بـۆ دەربکەن, جا ئایا دەنگدان لـە ڕووی فیقهییـەوە دەبێتـەوە بـە چـی؟ دەڵـێین: دەبـێ بـە شـایەدییدان, جـا خـوا (سبحانه وتعالى) لـە ئایـەتی (282)ی سـوڕەتی ئەلبەقـەڕەدا لـەوبارەوە کـە پێویسـتە کەسـێك کـە شایەدییەکی لەلایـە هـەر کـات پێویسـت بـوو, بچـێ بـۆ شـایەدیی دان, فەرموویـەتی ﴿...وَلَا يَأْبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُواْ...﴿٢٨٢﴾ البقــرة﴾ واتــە: وە شاهیدەکان کاتێك بانگدەکرێن با مـانیع نـەبن لـەوەی کـە بچـن, واتـە کاتێك یەکێك بانگدەکرێ بۆ شایەدییدانێك, پێویستە بچێ, دەجا ئەو کەسەی کە دەچێ دەنگدەدا, لە ڕاستیدا دەنگدانەکـەی بـەوە کـە فلاَن**

---

[1]) رواه البخاري, بڕوانـە: (البدايـة والنهايـة), ج 4 , ص 410 , پوختـەی ئـەو ڕووداوەش ئەوەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) پاش جەنگی حونەین و گـرتنی دەسـتکەوتێکی زۆر و پاشـان مسوڵمانبوونی هۆزی (هوازن) سەرپشکی کردن لە نێـوان هاوسـەر و منداڵەکانیانـدا کـە بـەدیل گیرابـوون و مـاڵ و سـامانەکانیان کـە بیانداتـەوە, ئـەوانیش داوای هاوسـەر و منداڵەکانیان کردەوە, جا کاتێك پێغەمبەر داوای لە سوپایەکەی کرد کـە دیلـەکانیان بـۆ ئازاد بکەن و زۆربەیان گوتیان ڕازین, فەرمووی: (إنا لاندري من أذِنَ منكم مِمَّـن لم يـأذن, فارجعوا حتى يرفع إلينا عُرفائكم أمـركم), واتـە: ئێمـە نـازانین کێتـان ڕازییـە و کێتـان ناڕازییە بگەڕێنەوە با عەریفەکانتان هەڵوێستتانمان بۆ بەرز بکەنەوە.

کەس با نوێنەرم بێ، یان ئەگەر لیستی داخراو بێ، با فلاّن حیزبە نوێنەرەکانی من دیاریی بکا، ئەوە یانی چی؟ واتە: شایەدییەدا کە ئەو نەفەرانە شایستەی ئەوەن بڕیاربەدەست بن و نوێنەری خەڵك بن و سەرپەرشتیاری خەڵك بن، کەواتە: ئەوە شایەدییدانە و خوای پەروەردگارییش فەرمانی کردوە: ﴿...وَلَا يَأْبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُوا۟ ...﴿٢٨٢﴾ **البقرة**﴾ شاهییدەکان کاتێك بانگدەکرێن بۆئەوەی شایەدییبدەن، با سەرپێچی نەکەن، وە لە ئایەتی ژمارە (283)و هەر لە سوڕەتی ئەلبەقەڕەدا دەفەرموێ: ﴿...وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَـٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ...﴿٢٨٣﴾ **البقـرة**﴾، واتە: وە شایەدییدان مەشارنەوە، (واتە: تۆ دەزانی کە فلاّن کەس شایستەیە، ئەوە شایەدییەکە لای تۆ ئەو شایەدییە مەشارەوە)، هەرکەس بیشارێتەوە دڵی گوناهبارە، واتە لەسەر مسوڵمانان پێویستە بچن شایەدیی بدەن بۆ ئەو کەسانەی کە بە شایستەیان دەزانن نوێنەر و بەرپرسیان بن.

کەواتە بەشدارییکردنەکەش دەبێتە واجب، بۆچی؟ چونکە بنچینەیەکی شەرعیمان هەیە، دەڵێ: " **ما لا يتم الواجب إلا بـه فهـو واجب**"، هەر شتێك فەرزێك لەسەری پەکی بکەوێ، ئەویش فەرز دەبێ، جا ئایا فەرز نیە کەسانێك هەبن مشوورمان بخۆن؟ بە تەئکید با، چونکە خوا دەفەرموێ: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَأُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنكُمْ ...﴿٥٩﴾ النساء﴾، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خوا و فەرمانبەریی پێغەمبەر (ﷺ) و کاربەدەستانێ کە لە خۆتانن بکەن، بەڵێ کاربەدەستانی خۆمان دەبێ خۆمان

هەڵیانبژێرین, فەرزە ئێمە کاربەدەستان و مشوورخۆرانێکمان هەبن کە کاروبارمان بەڕێوە بەرن, ئەوەش نایەتە دی مەگەر بە هەڵبژاردن, ئەگەر نا خۆ کەس ئایەتی بۆ نەهاتۆتە خوارەوە کە حوکمڕان بێ و ئەوی دیکە فەرمانبەر بێ,پوختەی مەبەست: خوای پەروەردگار خیتاب لە گەڵ مسوڵمانان دەکا, ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡ ...﴿٥٩﴾ النساء﴾ مانای وایە کۆمەڵگای مسوڵمان لەسەری پێویستە, فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا (ﷺ) بکا و کاربەدەستانێکی هەبن کە بە قسەیان بکا لە سنووری قورئان و سوننەتدا, کەواتە: واجبە ئێمە کاربەدەستانێکمان هەبن, دیارە ئەو کاربەدەستانەش پەیدا نابن بەبێ هەڵبژاردن, کەواتە: ئەو هەڵبژاردنەش دەبێتە فەرز.

5) دوایی دەڵێین: بەدیلی ئەوە کە خەڵك نوێنەران و کاربەدەستانی خۆی هەڵبژێرێ, چییە؟ بێگومان دوو شتە:

یەکەم: حوکمی خۆسەپاندن و تاکیی و دیکتاتۆریی.

دووەم: حوکمی میراتیی, یانی کەسێك دەمرێ کوڕی لەجێی بێ و وە هەروەها, وەك ئەوەی ئەو خەڵکە مەڕومالاَت بێ, وەکو چۆن کابرا کە دەمرێ کوڕەکەی مەڕ وماڵەکەی بە میرات دەگرێ, ئەو میللەت و خەڵکەش وەکو مەڕ و ماڵ تەماشا دەکرێ, بەڵێ سیستەمی حوکمڕانیی ئەگەر شوڕایی نەبێ یان دەبێ حوکمی میراتیی بێ, وەك ئەو پادشایەتی و مەلیکایەتییەی کە هەیە, یان دەبێ دکتاتۆری و خۆسەپاندن بێ, کێ دەسەلاَتی هەبوو خۆی بسەپێنێ, وەکو هەندێ لە شەرعزانان لەژێر کاریگەریی

واقیعێکیی ناشـەرعییدا بنچـینەیەکی غەڵـەتیان دانـاوە, دەڵـێن: " **من أشتدَّتْ وطأته وَجَبَتْ طاعته"**, کێ دەسەڵاتی زۆر بـێ, پێویسـتە بـە قسـەی بکـرێ, جا ئەگـەر بـەو پێیـە بـێ, دەبـوو مووسـاش لـە قسەی فیرعـەون دەرنەچووبا و ئیـبراهیمیش لـە قسـەی نـەمروود دەرنەچـووبا و, موحەممـەدیش (سـەڵات و سـەلامی خـوا لەسـەر هـەموویان) لـە قسـەی ئـەبوو جـەهل و ئـەبوو سـوفیان و ئـەوان دەرنەچووبا!! کە دیارە ئەوە قسەیەکی پووچە.

ثةرلةمان ضية؟

بـە پێـی پێناسـەی ئێسـتا پەرلـەمان ئـەو ئەنجوومەنەیـە کـە سـێ ئـەرکی سەرەکی هەن, یەك: یاسادانان, دوو: موافەقەکردن لەسەر پێکهێنـانی حکومـەت پاشان چاودێری ئـەو حکومەتـە و دوایـی لێپرسـینەوەی وەزیرەکـان و سـەرۆکی حکومـەت لـە سـەر ئـەو شـتانە کـە دەیکـەن و تێبینـی لەسـەریان هەیـە, سـێ: بڕیاردانی بودجەی حکوومەت و وەزارەتەکان, پاشـان ئاگـاداربوون لـە واریـداتی دەوڵەت و نەفەقاتی دەوڵەت, چی دێ و چۆن سەرف دەکـرێ؟ ئنجا ئایـا ئەگـەر کەسێك بچێتە ئەو ئەنجوومەنـەوە بـۆ ئـەوەی یاسـایەك دەرنەچـێ پێچـەوانەی شـەڕیعەت بـێ, ئـەوە حـوکمی چـیە؟ بێگومـان ئـەوە واجبـە, ئـەدی ئەگـەر لـێ بگەڕێ ئەو ئەنجوومەنـە یاسـا دەربکـا و پێچـەوانەی شـەریعەتیش بـێ و دوایـی بەناوی ئەو خەڵکەشەوە تەواو بێ, ئەوە گوناه نیە؟ بـە تەئکیـد ئـەوە گوناهـە, پاشـــان حکوومـــەت کـــە چـــاودێری هەڵســـوکەوتی ســـەرۆك و وەزیـــر و کاربەدەستەکانی بکرێ و لێپرسینەوەیان لەگەڵ بکرێ, ئایا ئـەوە پێویسـتە یـان نـا؟ ! بێگومـان پێویسـتە, چـونکە پێغەمبـەر (ﷺ) تێکـڕای مسـوڵمانانی بـە

بەرپرسیار زانیون بەرانبەر بە کۆمەڵگا: ((**کلکم راع وکلکم مسؤول عن رعيته**))، رواه مسلم. بەڵام بە تەئکید پەرلەمان دەسەڵاتی زیاترە و دەستی کراوەترە بۆ لێپرسینەوەی بەرپرسەکان، کەواتە: هەموو ئینسانێك ئەرکیەتی کە چاودێریی حکوومەت و کاربەدەستانی بکا، چ جای ئەنجوومەنێك بێ بە دەستی کراوەترەوە بتوانێ ئەو سەرۆکە یان وەزیرە بێنێتە بەردەم خۆی و لێی بپرسێتەوە، ئنجا ئاگاداربوون لەوە کە ماڵ و سامان چی دێ بۆ ئەو وڵاتە و چۆن سەرف دەکرێ؟!

بێگومان ئەوەش ئەرکێکی دیکەی شەرعیی گرنگ و گەورەیە، کەواتە: ئەو پەرلەمانە بەو مواسەفاتە پێویستە کە خەڵکی باشی بچێتە نێو و مسوڵمانان لە بەرانبەریدا خۆ بە بەرپرسیار بزانن و مەیدان چۆڵ نەکەن بۆ کەسانی دیکە ببنە نوێنەریان , کە دوایی لە بواری یاسادانانەدا ڕەچاوی شەریعەت و دین و ژینی خەڵك نەکەن و، ڕەچاوی بەها بەرزە ئەخلاقییەکانی خەڵك نەکەن، هەروەها لە بواری دوو ئەرکە گەورە و گرنگەکەی دیکەی پەرلەماندا، بۆیە: ئەگەر مسوڵمانانی کۆمەڵگایەك کەمتەرخەم بن بەرانبەر بە ئەنجوومەنێکی ئاوا و، هەوڵنەدەن بچنە نێوی بۆ ئەوەی ئەو سێ ئەرکە سەرەکییە جێبەجێ بکەن، بێگومان گوناهبار دەبن.

بەڵگەکانی ئەوانەی بەشداریي کردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا بە نارەوا دەزانن

هێندێ بیرورا هەیە, یان قسەی هێندێ خەڵك دەبیستین پێیان وایە بەشدارییکردن لە هەڵبژاردن و پەرلەمان ناڕەوایە لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلامەوە حەڕام و داهێنراوە و پەرلەمان لە جێگای خوای گەورە بڕیار دەدا, جا ئێمە دەمانەوێ بپرسین: ئایا خاوەنی ئەو بیر و ڕایانە بەڵگەیان هەیە؟ یان ئەو ئایەت و فەرموودانەی بە بەڵگە دەیانهێننەوە کامانەن؟ ئایا دەبنە بەڵگە بۆ ئەو بیروڕایانە یان نا؟

ئەوەندەی من سەرنجم داوە, ئەوانەی کە بەشدارییکردن لە پەرلەمانێکی بەو شێوەیەدا کە باسمکرد, واتە پەرلەمانێکی تێکەڵ, یاخود زۆرینەی خەڵکی نائیسلامیی یان نامسوڵمان بێ, بە قەدەغە دەزانن, سێ جۆرە بەڵگەیان هێناونەوە: یەکەم: چەند ئایەتێك, دووەم: چەند دەقێکی سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ), سێیەم: چەند بەڵگەیەکی عەقڵی و واقیعیی.

جۆري یەکەم: بەڵگەی ئایەت:

ئەم چوار ئایەتە بە بەڵگە دێننەوە:

1) **ئایەتی (68)ی سوورەتی (الأنعام) کە دەفەرموێ:** ﴿وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾ **الأنعام**﴾**, لێرەدا خوا (عز وجل) بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: وە هەرکات ئەوانەت بینی کە کوفر و گاڵتە بە ئایەتەکانی ئێمە دەکەن, پشتیان تێبکە**

تاکو دەچنە ناو قسە و باسێکی دیکەوە, وە ئەگەر شەیتان لەبیری بردیەوە ئەوە دوای بیرکردنەوە لەگەڵ کۆمەڵی ستەمکاراندا دامەنیشە.

2) ئایەتی (140)ی سوورەتی (النساء) کە دەفەرموێ: ﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾ **النساء**﴾, کە ئەمیش هەمان نێوەڕۆکی ئایەتی پێشووی هەیە و خوا (سبحانه وتعالى) بە مسوڵمانان دەفەرموێ: وە لە کتێبدا بۆتان نێرراوەتە خوارەوە – کە ئاماژەیە بە ئایەتی (68)ی (الأنعام) – کە هەرکات بیستتان ئایەتەکانی خوا کوفریان پێ دەکرا و گاڵتەیان پێ دەکرا, ئەوە هەتا دەچنە نێو باسێکی دیکەوە لەگەڵیان دامەنیشن, ئەگەر نا ئێوەش وەك وان دەبن, بێگومان خوا مونافیقان و کافران وێکرا لە دۆزەخدا کۆدەکاتەوە.

3) ئایەتی (113) لە سوورەتی (هود) کە دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ **هود**﴾, واتە: وە بە لای ئەوانەدا کە ستەمیان کردووە دامەنیشن دەنا ئاگرتان تووش دەبێ و هیچ کەسیش جگە لە خوا دۆستتان نابێ و پاشان سەرناخرێن.

4) ئایەتی (21)ی سوورەتی (الشورى) کە دەفەرموێ: ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةُ

ٱلۡفَصۡلِ لَقُضِيَ بَيۡنَهُمۡۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٢١﴾ **الشـــــوری﴾,**

واتە: یان ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن کە بێ ئەوەی خوا مۆڵەت بدا بەرنامـەیان بـۆ دانـاون! وە ئەگـەر بڕیـاری هـەڵاواردن (لـە دوارۆژدا) نەبووایـە دادوەرییـان لـە نێوانـدا دەکـرا, وە بێگومـان سـتەمکاران ئازارێکی بە ئێشیان هەیە.

ئەمــە جــۆری یەکــەمی بەڵگــەکانیان, دیــارە هەنــدێ ئایــەتی دیکــەش دەهێننەوە, بەڵام ئەوانیش هـەر لـە چوارچێوە و سووڕگەیەی ئـەم ئایەتانـەدا دەسوڕێنەوە, چۆنیەتی بەڵگەهێنانەوەشیان بەم ئایەتانە, بەمجۆرەیە:

1 و2 **: بـــە نســـبەت ئایـــەتی (**68**)ی (الأنعـــام) و ئایـــەتی (**140**)ی (النسـاء)ەوە دەڵـێن: وەك دەبینـرێ خـوای کاربـەجێ لـە بڕوادارانـی قەدەغە کردووە کە لە گەڵ کەسانێك لـە کۆڕ و مەجلیسدا دابنیشـن کە کوفر و گاڵتە بە ئایەتەکانی خوا دەکەن, وە فەرموویـەتی: کـە لـە سۆنگەی دانیشتنیان لەو کۆڕ و مەجلیسانەدا دەچنە ڕیزی ئەوانـەوە: (...**إِنَّكُمۡ إِذٗا مِّثۡلُهُمۡۗ**...), جا ئەگەر دانیشتنی تەنیاش قەدەغە بێ, چۆن چۆنی بوونە ئەندام لە پەرلەمانێکدا کە یاسای پێچەوانەی شەریعەت دەردەکا, ڕەوایە؟!**

3 **: وە بە نسبەت ئایەتی (**113**)ی (هـود)ەوە دەڵێن: خـوای زانـا – عـز وجـل – بەلاداشـکان و مـەیلکردنی سـتەمکارانی قەدەغـە کـردوە و هەڕەشـەی سـزادانی لـەو کەسـانە کـردووە کـە بـە لای سـتەمکاراندا دەچن, کەواتـە: چۆن ڕەوایـە بەشـداریی پەرلـەمانێك بکرێ و تێیـدا ببیە ئەندام, کە یاسا و بڕیاری ستەمکارانە و پێچـەوانەی شـەریعەتی تێدا دەدرێن؟!**

4 : وە بـە نسـبەت ئايـەتی (21)ی (الشـوری)وە دەڵـێن: خـوای بـەرز و مەزن لەم ئايەتەدا ڕايگەياندووە كە هەر كەسێك ئايين و بەرنامـەی ژيانی لە كـەس و لايەنێكـەوە وەربگرێ, ئـەوە ئـەو كـەس و لايەنـەی كـردووە بـە هاوبـەش (شـريك)ی خـوا (سـبحانه وتعـالی), كەواتـە: پەرلەمانێكيش كە ياسا و بڕياری دژ بە شـەريعەت دەردەكا, كراوەتـە هاوبەشی خوا و بە هيچ جۆرێك بەشداريی تێدا كردنی ڕەوا نيە!

جۆري دووەم: فەرموودە:

بەڵگەيان چەند دەقێكی سوننەت و سيرەيە, لەوانە:

1) **"مَنْ كثَّر سواد قوم, فهو منهم"**, كـە (أبـو يَعلـى) گێڕاويەتـەوە, واتـە: هـەر كەسـێك ئـاپۆرايی يـاخود ژمـارەی كۆمـەڵێك زۆر بكـا, ئـەويش لەوانە.

2) وە هەر لەو شێوەيە دەقێكی ديكەش هەيە كە دەفەرموێ: **((من تشبَّه بقوم فهو منهم))**, رواه أبـو داود والطبرانـي, واتـە: هەركەسـێك خـۆی وەكـو كۆمەڵێ لێبكا ئەويش لەوانە, بۆيەش دەڵێم دەق, چونكە كێشە لەنێو زانايانـدا هەيە كە ئايـا ئـەم دوو دەقـە فەرمايشـتی پێغەمبـەرن (ﷺ) يان نا؟.

3) دەقێكـی ديكـە ئەوەيـە كـە (أبـن هشـام) لـە (السـيرة النبويـة)[1]دا هێناويەتی كە هاوبەشدانەرەكان وەفدێك كە بـريتی دەبـێ لـە (عتبـة بن ربيعة) دەنێرن بـۆ لای پێغەمبـەر (ﷺ) و بـۆی پێشـنيار دەكـەن,

[1]) السيرة النبوية لابن هشام, ج 1, ص 146 .

دەڵێن: ئەی موحەممەد! ئەم قسەیەی کە هێناوتە, (واتە ئەم دین و قورئانە) ئەگەر مەبەستت پێی ماڵ و سامانە, هێندەت ماڵ و سامان بۆ کۆدەکەینەوە لە هەموومان ساماندارتر بی, وە ئەگەر مەبەستت پێی سەرۆك خێڵایەتییە, دەتکەینە سەرۆکی خۆمان, وە ئەگەر مەبەستت پێ پادشایەتییە, دەتکەینە پادشای خۆمان, بەڵام پێغەمبەر (ﷺ) ئەو شتانە ڕەفز دەکا.

4) بەڵگەیەکی دیکەیان ئەوەیە کە دەڵێن: قورەیشییەکان (دار الندوة)یان هەبووە و دەڵێن: (دار الندوة)ی ئەوکاتە لە جێی پەرلەمانی ئێستا بووە, بەڵام پێغەمبەر (ﷺ) ئامادە نەبووە ببێتە ئەندام تێیدا, بەڵێ ئامادەبووە بچێ قسەیان بۆ بکا, بەڵام ئامادە نەبووە لەوێدا ببێتە ئەندام, ئەم قسەیە موحەممەد قوتب لە کتێبی: (واقعنا المعاصر)دا هێناویەتی[1].

چۆنیەتی بەڵگە هێنانەوەشیان بەم دەقانەی سوننەت و سیرەی پێغەمبەر (ﷺ) بەم شێوەیە:

1 و 2 : بە نسبەت دەقی: (مَنْ كثَّر سواد قوم, فهو منهم) و دەقی: (من تشبَّه بقوم فهو منهم)ەوە دەڵێن: مادام هەر کەسێك ژمارە و ئاپۆرایی کۆمەڵێك بکا, یان خۆی وەك وان لێبکا حوکمی ئەوانی هەبێ و بچێتە ڕیزی وانەوە, کەواتە: بوونە ئەندام لە پەرلەمانێکدا کە یاسا و بڕیاری دژ و پێچەوانەی ئیسلام دەردەکا, ڕەوا نیە, چونکە بابای

[1]) واقعنا المعاصر, ص (463 - 464) .

پەرلـەمانتار هەرچۆن بـێ ژمـارە و کۆمـەڵی کەسـانێکی لادەر و لارێ زیاد دەکات.

3 : وە بە نسبەت دەقی سێیەمەوە کە پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) هەرسـێك پێشـنیارەکانی شـاندی هاوبەشـدانەرەکانی ڕەفزکـردەوە و ئامـادە نەبووە کە سەروەت و سامانی خۆیـانی پـێ بـدەن, وە ببێتـە سـەرۆك هۆزیـان, وە ببێتـە پادشـایان, دەڵـێن: کەواتـە: درووسـت نیـە مرۆڤـی مسوڵمان بـە کـەمتر لـەوە, کـە بوونـە ئەندامـە لـە پەرلـەمانێکی وادا ڕازی بێ و بەشدار بێ!

4 : وە بـە نسـبەت ئـەوەوە کـە پێغەمبـەر (ﷺ) ئامـادە نـەبوو لـە (دار الندوة)دا بەشدار بێ و تێیدا ببێتە ئەندام, دەڵێن: بە هەمان شێوەش درووست و ڕەوا نیە کە خەڵکی مسوڵمان و ئیسلامی لە پەرلـەمانێکی بەو جۆرەدا ببێتە ئەندام و بەشداری بکا.

جۆري سێیەم: بەڵگەی عەقڵی:

چەند بەڵگەیەکی عەقڵی دێننەوە:

یەکەم: دەڵێن: پەرلەمان بـە زۆرینـەی دەنـگ حـەڕام حـەلاڵ دەکـا و حـەلاڵ حەڕام دەکا, ئەوەش شیرك و کوفرە, کەواتە بەلای کەمەوە قەدەغەیە لـە کۆڕ و مەجلیسێکی ئاوادا بەشداربی.

دووەم: دەڵـێن: بەشـداریی لـە پەرلەمانـدا مایـەی شـەرعییەتپێدانیی ئـەو قـەوارە سیاسـییە و ئـەو ئەنجوومەنەیـە کـە حـەلاڵ و حـەڕام دەسـتکاری دەکا, جا چۆن دەبێ شـەرعییەت بـە جـۆرێکی وا بـدەین؟ وە چـۆن دەبـێ خەڵك چەواشە بکرێ و سـیمای دزێـوی ئـەو قەوارەیـە جـوان بکـرێ بـە بەشداریی تێداکردنی؟

سێیەم: بەڵگەیەکی دیکەیان هەیە ئەوەیە کە بەشدارییکردن لە پەرلەماندا دەبێتە هۆی خلیسکانی کەسانێك کە تیایدا بەشدار دەبن و دەبێتە مایەی فیتنە و تووشی گوناهبوونیان.

چوارەم: بەڵگەیەکی دیکەیان ئەوە کە دەڵێن: لە ڕێی دیموکراسییەوە هەرگیز حوکمی ئیسلامیی نایەتەدی, ئەو شتانە بەڵگەکانی ئەوانن.

ئێمە دەبێت ئەو بەڵگانە یەك بە یەك هەڵسەنگێنین دیارە ڕەنگە جگە لەمانە هەندێك شتی دیکەش بێننەوە, بەلاّم هەر هاوشێوەی ئەمانەن و, من هەوڵمداوە بەهێزترین بەڵگەکانیان بێنمەوە, ئێستاش با ئەو سێ جۆرە بەڵگەیە بە ڕیز هەڵسەنگێنین و لە مەحەك بدەین:

هەڵسەنطاندن و هەڵوەشاندنەوەی ئەو بەڵطانە:

جۆری یەکەم:

1 و2 / ئایەتی (68)ی (الأنعام) و ئایەتی (140)ی (النساء) وەکو گوتمان یەك نێوەڕۆکیان هەیە, ئایەتی یەکەمیان پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەدوێنێ, وە ئایەتی دووەمیان ڕوو لە مسوڵمانان دەکا و ئاماژەش دەکاتەوە بە ئایەتی (ﷺ) یەکەم, ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە هەموو ئەو شتانەی پێغەمبەر(ﷺ) پێیانەوە مولزەمە, ئوممەتەکەشی پێیانەوە مولزەمە, کەواتە هەرچی ئەرکە لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) ئەرکە لەسەر ئوممەتەکەشی, پاشان ئەو ئایەتەی سووڕەتی (النساء) وشەی (يَخُوضُونَ)شمان بۆ تەفسیر دەکا کە لە سووڕەتی (الأنعام)دا هاتووە, ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِيٓ ءَايَٰتِنَا ...﴿٦٨﴾ الأنعام﴾ (يَخُوضُونَ) یانی چی؟

ئایەتەکەی سوورەتی (النساء) دەفەرموێ: ﴿ وَقَدۡ نَزَّلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ أَنۡ إِذَا سَمِعۡتُمۡ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكۡفَرُ بِهَا وَيُسۡتَهۡزَأُ بِهَا ...﴿١٤٠﴾ النساء ﴾، کەواتە: (**يَخُوض**) یانی: کوفرکردن بە ئایەتەکانی خوا و گاڵتەپێکردنیان و بەدرۆدانانیان، جا ئەم دوو ئایەتە فەرمان بە پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن و فەرمان بە مسوڵمانانی شوێنکەوتووی پێغەمبەر (ﷺ) دەکەن، کە لە هەر کۆڕ و مەجلیسێکدا کەسانێك هەبوون گاڵتە و کوفریان بە ئایەتەکانی خوای گەورە دەکرد و بەدرۆیان دادەنان، بەشداریی ئەو کۆڕ و مەجلیسە مەکەن، هەتاکو دەچنە نێو باس و بابەتێکی دیکەوە، ئنجا کە چوونە نێو باس و بابەتێکی دیکەوە، بۆتان هەیە بەشداریی بکەن، وە ئەگەر هاتوو شەیتان لەبیری بردیەوە لە مەجلیسەکەدا دانیشتی، ئەوە هەر کاتێك بیرت هاتەوە، یەکسەر لەو مەجلیسە هەڵسە، وە لە گەڵ کەسانی ستەمکاردا دامەنیشە، ئەگەرنا ئێوەش وەکو ئەوانن، یانی: ئێوەش ئەگەر لەگەڵیان دابنیشن هەمان حوکمی وانتان هەیە.

جا با بزانین توێژەرەوانی قورئان چۆن تەفسیری ئەم ئایەتانەیان کردوە؟ (القرطبي) لە تەفسیرەکەی خۆیدا دەڵێ:[1] "**فكل من جلس في مجلس معصية ولم ينكر عليهم ما يخوضون فيه يكون معهم في الوزر سواء، وينبغي أن ينكر عليهم إذا تكلم بالمعصية وعمل بها فإن لم يقدر على النكير عليهم، فينبغي أن يقوم عنهم حتى لايكون من أهل هذه الآية**"، واتە: هەر کەسێك لە کۆڕێکدا دابنیشێ کە گوناهی تێدا بگوترێ و بکرێ (واتە: ئایەتەکانی خوای تێدا بەکەم تەماشا بکرێن، یاخود ناشەرعیی تێدا

[1]) الجامع لأحكام القرأن، ج 5 ص 418 .

بکرێ و بگوترێ) ئینکارییشیان لێ نەکات و ڕەخنەیان لێ نـەگرێ, ئـەوە وەکو ئـەوان لـە گوناهەکـەدا بەشـدارە, بۆیـە دەبـێ ڕەخنـەیان لێبگـرێ و بێدەنگ نەبێ, وە ئەگـەر نـەیتوانی پێویسـتە هەڵسێ, بـۆ ئـەوەی وەبـەر حوکمی ئەم ئایەتە نەکەوێ.

کەواتــە: لــە پەرلەمانێکــدا کــە شــتێکی ناشــەرعیی تێــدا دەگوترێــت و دەویســترێت بڕیــارێکی ناشــەرعیی تێــدا بــدرێت, ئەگــەر پەرلــەمانتارە ئیسلامییەکان بێدەنگ بن,ئەوە دیارە گوناهبـارن, بـەڵام ئەگـەر وەدەنـگ هاتن؟ ئەوە بێگومـان نـەك گوناهبـار نـین, بـەڵکو لەڕاسـتیدا گـەورەترین جیهادیان کردوە و کارێکی زۆر باشیان کردووە چونکە حەق گوتن لـەلای سـتەمکار گــەورەترین جیهــادە, وەك پێغەمبــەر (ﷺ) فەرموویــەتی: ((**أفضل الجهاد كلمـة حـق عنـد سـلطان جـائر**)) رواه أبو داود وغيره, واتـە: چاکترین تێکۆشان گوتنی قسەیەکی هەقە لەلای حوکمڕانێکی ستەمکار.

3/ وە ئایــەتی ســێیەم کــە ئایــەتی ژمــارە (113)ی ســووڕەتی (هود)ە,کــە ووشەی (وَلَا تَرۡكَنُوٓاْ) هەندێك لە توێژەرەوان بـە (**ولا تميلـوا**) تەفسیریان کـردوە, واتــە مــەیل بــە لای ئەوانــەدا مەکــەن کــە ســتەم دەکــەن, بــەڵام لەڕاستیدا (**ولا تميلـوا**) واتـە: پێـی ڕازیـی مـەبن و پشـتگیری مەکـەن, بـە بەڵگـەی ئـەوە کـە (طبري) لـە تەفسیرەکەی خۆیـدا دەڵـێ:[1] "**قـال أبـو العاليــة الركــون هــو الرضــا**", (رکـون) ڕازیـی بـوون و پەسـەندکردنە, هەروەها (أبن كثير) لە تەفسیرەکەی خۆی, دەڵێ:[2] "**ولا تركنوا إلا الذين**

---

[1]) جامع البيان, , ج 2 , ص 127 .

[2]) تفسير القرآن العظيم , ج 2 , ص 462 .

ظلموا أي: لا تستعينوا بالظلمة, فتكونوا كأنكم رضيتم بأعمالهم فتمسكم النار", واتە: یارمەتی وەرمەگرن لە ستەمکارەکان, بۆ ئەوەی وا نەیەنە بەرچاو کە بە کردەوەکەیان ڕازین, وە سەرەنجام ئاگرتان تووش نەیەت کەواتە: مسوڵمانێك کە دەچێتە پەرلەمانێکەوە بۆئەوەی ڕەفزی ئەو ستەمە بکا کە تێیدایە و ڕەفزی ئەو ناهەقییە بکا, ئەوە ئەم ئایەتە بەتەئکید نایگرێتەوە, چونکە مەیلی نەکردوە بە لای ستەمکارەکاندا, نەك هەر مەیلی نەکردوە, بەڵکو ڕەخنەی لێ گرتوون و بەڕائەتیی لە کردەوە خراپەکانیان کردوە.

4/ وە ئایەتی چوارەم کە ئایەتی (21)ی سووڕەتی (الشورى) بوو, کە دەفەرموێ: ﴿ أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمۡ يَأۡذَنۢ بِهِ ٱللَّهُۚ ...﴿٢١﴾ الشورى﴾, واتە: ئایا چەند هاوبەشێکیان بۆ خوا داناون, کە شتێکیان بۆ بڕیار دەدەن لە دین, کە خوا ئیزنی لەسەر نیە, (واتە: شەرعیان بۆ دادەنێن).

دەڵێن: ڕاستە پەرلەمانێك حەڵاڵ حەڕام بکا و حەڕام حەڵاڵ بکا, ئەوە ئەو ڕەفتارە شیرکە بە دەقی ئایەت, وە لە ڕاستییدا پەرلەمانێك کە ئەوەی تێدا دەکرێ, بەکردەوە دەوری خوای پەروەردگاری پێ دراوە, چونکە حەڵاڵ و حەڕام دانان تەنیا مافی خوای پەروەردگارە و هیچ کەس ئەو حەقەی نیە, بەڵام بێگومان کاتێك مسوڵمانێك دەچێتە ئەو پەرلەمانەوە بۆ ئەوەی ڕێگا بگرێ لە دیارییکردنی حەڵاڵ و حەڕام لە لایەنی ئینسانەکانەوە, ئەوە زۆر جیایە لەوەی کە چووە پشتگیریی بکا, بەڵکو بابایەکی وا, وەك پێشتر گوتمان گەورەترین جیهادی کردوە و بە هیچ ڕەنگێکیش بەر حوکمی ئایەتەکە ناکەوێ.

جۆري دووەم:

جۆری دووەمی بەڵگەکانیان وەکو وتمان چەند دەقێکی سوننەت و سیرە بوون:

یەکەم/ لە دەقەکان بریتی بوو لە: ((مَنْ كثَّر سواد قوم, فهو منهم)), سەرەتا ئێمە دەڵێین: ئەم دەقە هەرچەندە ئەبوو یەعلا گێڕاویەتەوە و لە هەندێك لە کتێبەکاندا هاتوە, بەڵام زانایان مشتومڕی زۆریان لە سەر سەنەدەکەی هەیە و زۆریان هەر بە فەرموودەی نازانن, پاشان ئەگەر گریمان فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ)یش بوو, ئێمە دەڵێین: کەسێك کە دەچێتە نێو پەرلەمانێکەوە بۆ ئەوەی ڕەخنە بگرێ لە هەر بڕیارێکی ناشەرعیی و ستەمکارانە وهەر یاسایەکی ناحەق کە دەدرێ و پێچەوانەی شەریعەتە, ئەوە نەك ژمارەی خەڵکی بێدین و خراپی زۆر نەکردوە, بەڵکو لێیکەم کردوونەتەوە و بۆتە بەربەست لەبەردەمیاندا! کەوابێ فەرموودەکە بە هیچ جۆرێك ئەو جۆرە کەسە ناگرێتەوە.

دووەم/ ((من تشبَه بقوم فهو منهم)), ئەملەنناوی لە کتێبی: (فيض القدير)دا و[1] زانایانی دیکەش دەڵێن: لێرەدا مەبەست لەو خۆ وێچواندنە, خۆ وێچواندنە لە تایبەتمەندییەکانی دینییاندا, یاخود لە شتێکدا کە پێچەوانەی شەریعەتە, لە عەقیدە و عیبادەت و حەلاڵ و حەرامێکدا کە هەڵقولاوی بەرنامەکەیانە, بەلأم ئەگەر لە شتی باشدا خۆت بە کەسانی نامسوڵمان بچوێنی, نەك هیچ گرفتێکی نیە, بەڵکو خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿...فَبَشِّرْ عِبَادِ ۝١٧ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ

[1]) فيض القدير, شرح الجامع الصغير, ج 6 , ص (135 - 136).

﴿أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ١٨﴾ **الزمر**، واتە: مـوژدە بدە بەو بەندانەم کە گوێ بۆ هـەموو قسـەیەك دەگـرن، پاشـان بـە دوای چاکترینی دەکەون، ئەوانە کەسانێکن کە خوا هیدایـەتی داون و ئەوانـەن خاوەن عەقڵ.

بـەڵێ عـاقڵ ئـەو کەسـەیە عـەقڵی خـەڵك بێنێتـە لای عـەقڵی خـۆی، بـا تەماشای پێغەمبەر (ﷺ) بکەین، کاتێك کە شەڕی خەنـدەق دەبـێ وەکـو لــە ســیرەی ئیبنــو هیشــامدا هــاتوە[1] ســەلمانی فارســیی دەڵــێ: ئــەی پێغەمبــەری خــوا (ﷺ) ئێمــە لــە وڵاتــی فــارس ئەگــەر دوژمــن هێرشــی بۆدەهێنــاین، ئەگــەر شــوێنەکەمان دەشــت بووایــە، خەنــدەقمان لێــدەدا، پێغەمبــەر (ﷺ) یەکســەر پێشــنیارەکەی ســەلمان وەردەگــرێ، کــە دیــارە فارســـەکان ئـــەو کاتـــە مـــەجووس بـــوون و ئاگرپەرســـت بـــوون، بـــەڵام پێغەمبەری خوا یەکسەر ئەزموونەکەیان دێنێ پڕاکتیزەی دەکا.

هەروەها کاتێك دەیـەوێ نامـە بنووسـێ بـۆ پادشـاکان[2] هـاوەڵان دەڵێن: ئــەی پێغەمبــەری خــوا! پادشــاکان عادەتیــان وایــە نامــەی بــێ مــۆر ناخوێننەوەو دەبێ خەتم کرابێ، ئەویش فەرمان دەکا ئەنگوستیلەیەکی بۆ دروست بکەن مۆرێکی لەسـەر هەڵکـەنراوە، کـە لـە سـەری نووسـراوە: (محمد رسول الله)، (الله) لەسەرێ، (رسول) لە خوارتر، (محمد) لە خواری خوارێ، کـە دیـارە ئـەوە عـادەتی دەوڵـەتانی کـافر بـووە، بـەڵام خـۆ هـیچ ناشـەرعییەکی تێـدا نیـە، چونکە وەك پێشـتریش گوتوومانـە: لـە بـواری

---

1) السيرة النبوية لابن هشام، ج 6، ص 109، هەروەها بڕوانە: (البداية والنهاية) لابن كثير.

2) (البداية والنهاية)، ج 6، ص 5، هـەروەها (بخـاری) و (مسـلم)یش هێناویانـە، بڕوانـە: (صحيح البخاري)، رقم: 65 ، وە (صحيح مسلم)، رقم: 57/2092.

عادەت و هەڵسوکەوتەکاندا، دەستکراوەیی هەیەو دەبێ بەڵگە هەبێ لەسەر قەدەغەیی، کەواتە : کەسێك کە دەچێتە ئەو پەرلەمانەوە یاخود بەشداریی لە هەڵبژاردن دەکا، یان هەر شتێکی دیکەی ئیداری دەکا، تۆ دەبێ تەماشا بکەی: ئایا ئەم شتە بەرژەوەندی تێدایە یاخود زەرەر، ئەگەر بەرژەوەندیی تێدا هەبوو، ئەوە با لەو شتەدا خۆشت وەکو کافران لێکردبێ، هەر شتێکی باشتکردوە، ئایا ئەگەر ئێستا ئێمە بتوانین تەیارەو ساروخ و پاپۆڕو چەکی ناوەکی دروست بکەین،چ نا شەرعییەکی تێدایە؟! ئەمریکا و جوولەکە بۆ هەڕەشە لە دونیا دەکەن؟ دیارە لەسۆنگەی ئەوەوە چەکی ناوەکییان هەیە، جا مسوڵمانان ئەگەر بتوانن ئەو شتانە وەدەست بێنن کە ئەهلی کوفر هەیانە، شتێکی خراپیان کردوە؟ بێگومان نەخێر، چونکە چاولێکردنی شتی خراپیان هەیە، ئەمما چاولێکردنیان لە شتێکدا کە باشە، بۆ نموونە: لە تەکنەلۆجیایەکدا کە ئێمە ئێستا پێویستمان بەوانە، کە خۆمان بەرهەمی بێنین، نەك هەر باشە، بەڵکو فەڕزە، ئەبوو حامیدی غەزالی لە (إحیاء علوم الدین) دا گوتوویەتی: هەر شتێك مسوڵمانان پێویستییان پێی هەبێ، لە سەریان پێویستە دابینی بکەن، لە دەرزییەکەوە تا هەر پێداویستییەکی دیکەی ژیانیان[1] .

سێیەم/ وە دەربارەی پێشنیارکرانی پادشایەتی و پارە و سامان و سەرۆك خێڵایەتی پێغەمبەر(ﷺ)، کە ئەویش ڕەفزی کردوە، وەڵامەکەی زۆر

---

[1]) (إحیاء علوم الدین)، ج1، ص 28،کە گوتوویەتی: (أما فرض الکفایة فهو کل علم لایُسْتغْنی عنه في قوام أمور الدنیا) واتە: وە ئەو زانستەی کە وەدەستهێنانی فەڕزی کیفایەیە، بریتیە لە هەر زانیاریەك کە کاروباری ژیانی دنیا پەکی لەسەری کەوتوە.

ئاسانە، ئەوە بووە کە ئەوان ئەو شتانەیان بۆ پێشنیار کردوە لە بەرانبەر ئەوەدا کە واز لە دین و پەیامەکەی بێنێ، جا خۆ پەرلەمانتارێکی مسوڵمان، یان وەزیرێك کە دەچێ بەشدار دەبێ لە حکومەتدا و پێی دەڵێن:دەبێ دەستبەرداری دینەکەت بی، ئەوجا بێی؟ ئەوە بە تەئکید حەرامە و پێشی کافر دەبێ ئەگەر وا بکا.

چوارەم/ بە نسبەت (دار الندوة)وە دەڵێین:

یەکەم: جارێ هیچ سەرچاوەیەك نیە دەری بخا کە داوا لە پێغەمبەر(ﷺ) کرابێ تێیدا ببێتە ئەندام وئەویش ئامادە نەبووبێ.

دووەم: ئەو (دار الندوة)یە خۆ وەکو پەرلەمان نەبووە خەڵك هەڵیبژێرێ، بەڵکو بەشداربووانی (دار الندوة) کۆمەڵێك لە سەر گەورەکانی قورەیش بوون، کە خاوەن دەسەڵات و سەروەت و سامان بوون بە زۆر خۆیان فەرز کردبوو و خۆیان لە خەڵك کردبووە هەمەکارە و بڕیار بەدەست، جا پێغەمبەر (ﷺ) چۆن دەچێتە شوێنێکی وا بەشدار دەبێ؟ کە بێگومان ئەوە زۆر جیایە لە پەرلەمانێك کە خەڵك بۆ خۆی هەڵیدەبژێرێ و نوێنەرانی خەڵك و کۆمەڵگان!

جۆری سێیەم:

ئەم بەڵگانە کە بە حیساب هەندێ بەڵگەی عەقلیی و واقیعیی بوون.

1) یەکیان ئەوەیە دەڵێ: پەرلەمان بە زۆرینە حەڵاڵ حەرام دەکا و حەرامیش حەڵاڵ دەکا، بۆیە قەدەغەیە لە پەرلەمانێکی وادا ببیە ئەندام و بەشداریی ئەو کارە ناڕەوایە بکەی! ئێمەش دەڵێین: ڕاستە

ئەوە وایە و ئەو جۆرە پەرلەمانانە کە لە بارەیانەوە دەدوێین، وان، بەڵام :

یەکەم: خوا دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ...﴾ (١٨) فاطر، واتە: هیچ گوناهبارێك گوناهی یەکێکی دیکە هەڵناگرێ، وە دەفەرموێ: ﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾ (٣٨) المدثر، واتە: هەر کەسە بارمتەی کردەوەکانی خۆیەتی، بۆیە ئەگەر کەسێك لەوێ بۆ وێنە: پێشنیار دەکا کە شەڕاب وەکو بیبسی بخورێتەوە، یان داوێنپیسی ڕێی لێ نەگیرێ، کەسێك کە ئەوە پێشنیار دەکا، وە کەسێك پشتگیریی بڕیارەکە دەکا، بەوە کافر دەبن چونکە پێچەوانەی دەقی قورئان و فەرمایشتی پێغەمبەرە (ﷺ)، بەڵام کەسێك کە ڕەخنە لەو بڕیارە دەگرێ و لە ڕێیدا دەبێتە بەربەست، ئەوە گوناهی ئەوی دیکەی نایەتە ئەستۆ، وەك گوتراوە: مەڕ بە پێی خۆی و بزن بە پێی خۆی.

دووەم: پاشان پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: **((إنما الأعمال بالنيات))**، رواه البخاري و مسلم، واتە کردەوەکان بەپێی نیەتن، ئەو کەسەی کە بۆیە دەچێتە ئەو پەرلەمانە، بڕیاری باش و ڕێك و ڕاست بدا و لەدژی هەر بڕیار و یاسایەك بێ پێچەوانەی شەریعەت بێ، بە پێی نیەتی خۆی پاداشتی هەیە، ئەوەش کە بۆیە دەچێ کۆمەڵگا بەرەو تاوان بەرێ، ئەویش بەپێی نیەتی خۆی گوناهبارە.

سێیەم: پاشان دەڵێین: ئەسڵەن پەرلەمانتارێکی ئیسلامیی بۆیە دەچێ ڕێگا بگرێ لەو جۆرە بڕیار و یاسایانە و، لە بنەڕەتدا ئەرکی هەر ئەوەیە.

2) بەلگەیەكی دیكەی عەقلیی و واقیعییان ئەوەیە كە بەشدارییكردنی ئینسانی مسوڵمان لە پەرلەمانێكی وادا، دەكاتە شەرعییەتپێدانی ئەو واقیع و ڕژێم و سیستەمە، ئێمەش دەڵێین: ئەوە ئەگەر پشتگیری بڕیارە ناشەرعییەكانیان بكا، وایە، بەڵام ئەگەر بۆیە بەشداربێ لەنێو جەرگەی پەرلەمان وحكومەت و ئەو سیستەمەدا نارەزایی دەربڕێ و ڕەخنە بگرێ لە ناحەقی و ناشەرعییەكان، چۆن ئەوە دەكاتە شەرعییەت پێدان؟ بەڵكو ئەوە شەرعییەت لێستاندنەوەیە، باشە خۆ ئەگەر كابرا نەچێتە نێو پەرلەمان و حكومەت، لە ماڵیش بێ دەبێ هەر نارەزایی بێ لە شتی ناشەرعیی، ئینجا ئایا نارازی بونێك لە ماڵێ ، یاخود كە لە بلاوكراوەیەكدا شتێ دەنووسێ، یاخود وتارێك دەدا لە مزگەوت، ئەوە لە كوێ كە چەند سەد كەسێكی ئاسایی، یان چەند هەزار كەسێك گوێبیستی ببن،یان بیخوێننەوە و، وە ئەوە لە كوێ كە لە پەرلەمانێكدا كە نوێنەرانی میللەتی لێن، لەوێ قسەكەی خۆی بكا، بە تەئكید لەوێ زۆر كاریگەرترە.

3) قسەیەكی دیكەیان ئەوەیە كە بەشداریی ئەو پەرلەمان و ئۆرگانانەدا كە ئیسلامیان وەكو بەرنامەی ژیان تێدا تەبەننی نەكراوە، دەبێتە هۆی خلیسكانی هەندێك كەس، یاخود لەژێر زەخت و فشارو تەماعدا تووشی غەلەت و گوناه دەبن و، تەنازول دەكەن، دەڵێین: ئەوە ڕاستە، كەسێك كە دەچێتە ئەو شوێنە ئەگەری ئەو حاڵەتەی هەیە، بۆیە لەسەر ئیسلامییەكان پێویستە كە خەڵكی بەهێز و خۆڕاگر بنێرن ولە جیاتی ئەوەی كارتێكراو بن كارتێكەر بن و، كاریگەری چاكیان بۆسەر دەوروبەری خۆیان هەبێ، نەك كاریگەری خراپی

دەوروبەریان لەسەر بێ، بەڵام بێگومان ناگونجێ بەهۆی هەبوونی ئەو ئەگەرانەوە چوونە پەرلەمان قەدەغە بکرێ، چونکە ئەوە وەکو ئەوە وایە کە دەڵێ: لە ترسی ئەوەی بەراز گەنم نەشێلن، گەنم نەکەین، بەراز جاری وا هەیە گەنم دەشێلن و هەڵی دەکەننەوە! بەڵێ ناکرێ ئەوە شتێکی ئیحتیمالییە، بیکەینە پاساوی گەنم نەچاندن! ئینجا لە خوا بەزیاد بێ خەڵکی ئیسلامییش دامەزراون و پتەون و بە پێی ئەزمونیش بۆمان دەرکەوتوە کە بەڕاستی ئیسلامییەکان بەگشتی هەڵبژاردەی نێو کۆمەڵگاکانی خۆیانن، لەسەر ڕاستی ومەبدەئیەت و پاکی و نەزاهەت و تەنازول نەکردن لە مەبادیئی خۆیان، لەبەر ئەوە لەئیحتیمالێکی وا بەهێز کۆمەڵێك بەرژەوەندی زۆر چاك کە دوایی باسیان دەکەین، نادیدە ناگیرێن.

4) بەڵگەیەکی دیکەیان هەر لەوبارەوە ئەوە بوو کە لە ڕێی دیموکراسییەوە حوکمی ئیسلامیی نایەتە دی، ئێمەش لە وەڵامی ئەوەدا دەڵێین:

یەکەم: زۆر لە بنەماکانی دیموکراسیی لە شەریعەتی خۆماندا هەن، وەکو جاری دیکەش گوتوومانە، بۆ وێنە: گەڕانەوە بۆ ڕای خەڵك، خوا هەمیشە دەفەرموێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ، يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ، يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ ﴾ خیتاباتی خوا هەمووی لەگەڵ خەڵکە و تەنانەت بۆ یەکجاریش خوا نەیفەرمووە: "يا أيها المسؤلون، يا أيها العلماء، يا أيها المشائخ"، وە لەڕاستیدا کرۆکی دیموکراسی، گەڕانەوەیە بۆ لای

خەڵك, نالێن: دیموکراسی حوکمی گەلە, بۆ گەل و لە پێناو گەلدا(ت)؟!

ئینجا لە ڕاستیدا شەرعییەتی خوای پەروەردگاریش بەڵێ لە خواوە هاتوە، هەر بە دەستی گەل پراکتیزە دەکرێ، وە کاربەدەستانی مسوڵمانانیش دەبێ خۆیان هەڵیانبژێرن و دیارییان بکەن, وە دەسەڵاتیش دەبێ بە ئاشتییانە دەستاودەستی پێ بکرێ, وە پێویستە زۆرینە حوکم بکا و کەمینەش مافەکانی پارێزراو بن، وە پێویستە ئازادی و مافەکانی خەڵك هەموویان پارێزراو بن، هەموو ئەو بنەمایانەی دیموکراسی لە شەرعیەتی خۆمان هەن, ئەوەی کە لە دیموکراسیدا هەیەو لە شەرعییەت تێکدەگیرێ، ئەوەیە کە حەڵاڵ و حەڕام بدرێتە دەست ئەو ئەنجوومەنە, یان بدرێتە دەست هەر لایەنێك,چونکە حەڵاڵی خوا حەڵاڵە تا قیامەت, وە حەڕامی خوا حەڕامە تا قیامەت, ئێمەی مسوڵمان شووڕامان هەیەو ئەوان دیموکراسییان هەیە، شووڕای ئێمە پابەندە بە شەریعەتەوە, بەڵام دیموکراسی ئەوان بەربەڕەڵایە, بۆیە بە پێی دیموکراسیی بڕیاری وا دەردەکەن پێچەوانەی عەقل و فیترەت و بەرژەوەندیی مرۆڤە، بەڵام شەریعەت دەستی ئەو ئەنجومەنانە دەگرێ و ناهێڵێ بڕیارێك دەربکەن پێچەوانەی نەگۆڕەکانی شەریعەت بێ, کە بەتەئکید هەرچی لەگەڵ نەگۆڕەکانی شەریعەتدا تێك بگیرێ, لەگەڵ عەقلی سەلیم و فیترەتی ساغیشدا دژ و ناکۆکە.

---

[1]) ئەمە پێناسەی هەرە باوی دیموکراسییە.

دووەم: مەسەلە ئەوە نیە کە تۆ حەتمەن دەبێ لە ڕێی ئەو هەڵبژاردنەوە یەکسەر حکوومەتی ئیسلامییت بۆ دروست بێ, چونکە ئێمە بڕوامان بە پلەپلەیی هەیە, ورده ورده زەمینە خۆش دەکرێ و ڕای گشتی دروست دەکرێ, ئنجا دیسان ئەوەش ڕاست نیە, ئەوە لە تورکیا, حیزبی دادو گەشەپێدان, حەماس لە فەلەستین, ئەگەر ئینقلابیان بەسەردا نەکردنایە, (جبهة الأنقاذ) لە جەزائیر و (الاخوان المسلمون)لە میصر لە ڕێی هەڵبژاردن و پڕۆسەی دیموکراسییەوە تەوژمی ئیسلامیی سەرکەوت, بەلأم خۆ ئەگەر نەشتوانین حکوومەتێکی ئیسلامیی لە ڕێی هەڵبژاردن و دیموکراسییەوە بینا بکەین, دەتوانین زۆر بەرژەوەندی خەڵك دابین بکەین و زۆر زەرەر و زیانیان لێوە دوور بخەین.

سێیەم: پاشان مەشق و ڕاهێنانیش بە خەڵکی خۆمان بکەین لە بواری حکومڕانیی و ئیداریی و کۆمەڵگا و ولأتدا, چونکە بێگومان کەس لەپڕ نەبووە بە کوڕ! دیارە ئامانجی کاری ئیسلامییش ئەوەیە کە چەند بەرژەوەندیی یەك بۆ خەڵك و کۆمەڵگا دابین بکرێن, کە ئەوە بۆ خۆی بەسە ببێتە پاساوی بەشداریی تێداکردنی پەرلەمان و بەڵکو زۆر جار پەسەندی و هەندێکجار فەرزبوونی بەشداریی تێداکردنیشە.

سەبارەت بەوەی ئایا ناوی دەوڵەت و حکومەتەکە گرنگە, یان ناوەڕۆك و ئامانج؟ وەك حکومەتێکی ئیسلامیی یان دیموکراسیی یان هەر ناوێکیتر؟

زانایان بنچینەیەکیان هەیە دەڵێن: **"العبرة بالمحتويات والمضامين, وليست بالأسماء والعناوين"**, یانی دەبێ تەماشای نێوەڕۆك بکرێ نەك تەماشای دیکۆر و

ڕواڵەت, جاری وایە شەخسێك ناوێکی ئیسلامیی هەیە، ناوی موحەممەدە, هەموو کردەوەکانی پێچەوانەی شەریعەت و ناوەکەیەتی، کەسێکی دیکەش ناوێکی دیکەی هەیە، بەڵام ناوەڕۆکێکی باشی هەیە, بە حەقیقەت عیبرەت بە نێوەڕۆك و موحتەوایە, چ دەکرێ و چۆن دەکرێ و تا چ ڕاددەیەك بەرژەوەندیی خەڵك تەحقیق دەکرێ؟! چونکە شەریعەت هەمووی بۆ ئەوە هاتوە بەرژەوەندیی خەڵك دابین بێ, بەرژەوەندیی خەڵکیش بەگشتی دوو شتە: دوورخستنەوەی زیانەکان و هێنانە پێشی سوودەکان, بە تەعبیری شەرعزانان (**دفع المضار وجلب المنافع**), هەروەها ئایین و شەریعەتی خوا, لە چەندان ئایەتی قورئان ڕاگەیەنراوە, کە بۆ چەسپاندنی دادگەریی و لابردنی ستەم هاتووە, ئیدی تۆ لە چ ڕێیەکەوە ئەو بەرژەوەندییەت بۆ تەحقیق بێ و ئەو دادگەرییەت بۆ بچەسپێ و, پێچەوانەی دادگەریی کە ستەم (ظلم)ە لابرێ, ئەوە تۆ پێویستە لەو ڕێیەوە دەسبەکار بی.

ئیسلامییەکان و بەشداریکردن:

لەنێو بازنەی ئیسلامییەکاندا دیارە بۆچوونی جیاجیا هەیە, ئەوە شتێکی سەیر نیە و بگرە شتێکی زۆر سروشتی و زۆر ئاساییە. وە من پێموایە بەشێکی زۆر لە هەستیاریی و حەساسیەتی هەندێك لە ئیسلامییەکان بەرانبەر بەو پەرلەمان و حکوومەتانەی کە ئیسلامیی نین, ئەوەیە کە لەگەڵ دیموکراسییدا ڕاست ناکەن, ئەوەندەی داکۆکی دەکەن و خەریکی ئەوەن پەرە بە ئیباحییەت بدەن, ئیدۆلۆژییەکانی خۆیان بچەسپێنن, هێندە لە خەم ئەوەدا نین کە بەرژەوەندیی خەڵك دابین بکەن, پاشان زۆر نکوولیی لە کلتوور و عەقیدە و دین و ئاداب و ئەخلاقی ئەو خەڵکە دەکەن و، دەیانەوێ فیکرە و کلتوورێکی

دیکە فەرز بکەن لەسەر ئەو خەڵك و کومەڵگایە, من پێموایە هەستیاریی و حەساسیەتی هەندێك لە ئیسلامییەکان دەگەڕێتەوە بۆ ئەوە.

ئێمە بە هەموو قەناعەتێکەوە دەڵێین: ئایا بەدیل چیە بۆ ئەوە؟ واتە: بۆ مودارا کردن لەگەڵ واقیع داو هەوڵدان بۆ گۆڕینی پلە پلەیی, یان ئەوەتا دەبێ ڕابکەی بۆ شاخ, وەك هاوەڵانی ئەشکەوت (أصحاب الكهف) خوا لێیان ڕازی بێ, یان تەسلیمی ئەو واقیعە بی, وەك مسوڵمانانێکی فەقیرۆکە کە سەری خۆیان کز کردوەو بوون و نەبوونیان وەك یەك وایە, وە یان دەبێ دژی ئەو واقیعە بوەستیەوە, واتە: بەچەك و هێز, جا ئەگەر تەماشای مێژووی پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) بکەین، هیچ کام لەو سێ ئەگەرەیان هەڵنەبژاردوون.

بەڵێ هاوەڵانی ئەشکەوت ڕایانکردووە, بەڵام هیچ پێغەمبەرێکم نەبینیوە لە کۆمەڵگای خۆی ڕای کردبێ, هاوەڵانی ئەشکەوتیش چونکە پێغەمبەرێك نەبووە ڕێنماییان بکا, پاشان ئەوان شەش حەوت کەس بوون, ئەوپەڕەکەی حەوت کەس بوون هەشتەمیان سەگەکەیان بووە, دیارە شەش حەوت کەس واقیعیان پێناگۆڕێ و لە ئەشکەوتێکدا دەحەوێنەوە, بەڵام ئەو هەموو خەڵکە بۆ کوێ بەرین؟

دەمێنێتەوە تەسلیمی ئەو واقیعە بین, دیارە ڕازیبوون بە واقیعێك کە نەفامیی و نا شەرعیی تێدایە, یاخود بێدەنگبوون لە بەرانبەریدا, گوناهێکی گەورەیە, نەخێر تۆ دەبێ بەرەنگاریی بکەی, پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: ((**المؤمن الذي يخالط الناس ويصبر على أذاهم أفضل من الذي لايخالط الناس ولا يصبر على أذاهم**)), رواه الترمذي وغيره, واتە: ئەو مسوڵمانەی تێکەڵ دەبێ لەگەڵ خەڵك و سەبریش دەگرێ لەسەر ئازاریان, باشترە لەوەی تێکەڵیش نابێ و

سەبریش ناگرێ, ئیسلام قەت لەگەڵ گۆشەگیریی و سەلبییەت و کشانەوە لە کۆمەڵگادا نیە.

بەدیلی سێیەم کە دژی ئەو واقیعە بی بەچەك و هێز, واتە: بە چەك لەگەڵی ڕووبەڕوو ببیەوە, بە توندوتیژیی مامەڵەی لەگەڵ بکەی و هەوڵی گۆڕینی بدەی, جا من هیچ پێغەمبەرێکم نەبینیوە وایکردبێ, بەڵکو ئەوە هەر نەیارانی پێغەمبەران بوون هەڕەشەیان لە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) کردوە و توندوتیژییان بەرانبەر بەکارهێناون, بەڵام هەمیشە پێغەمبەران ئەهلی سەبر بوون, دانیان بەخۆیان داگرتوە و بەڵگەیان بەکارهێناوە و خەڵکیان بانگ کردوە بۆ دیالۆگ و وتووێژ, بۆ بەڵگە و دەلیل, هەر ئەوان بوون (نەیارانی پێغەمبەران) کە هەڕەشەیان کردوە بە سووتاندن: ﴿...حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓاْ ءَالِهَتَكُمۡ...﴾ (٦٨) الأنبياء, بە گرتن: ﴿...لَأَجۡعَلَنَّكَ مِنَ ٱلۡمَسۡجُونِينَ﴾ (٢٩) الشعراء, بە دەرکردن: ﴿...لَنُخۡرِجَنَّكُم مِّنۡ أَرۡضِنَآ...﴾ (١٣) إبرهيم, بە بەردباران کردن: (...لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡمَرۡجُومِينَ﴾ (١١٦) الشعراء, بەڵێ هەر نەیارانی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) هەڕەشەیان کردوە.

کەواتە: ئێستا ئێمە مەعقووڵ نیە وەکو شوێنکەوتووانی پێغەمبەران, شتێك بکەینە ستراتیژی خۆمان کە نەیارانی پێغەمبەران کردوویانە!! وە بەڕاستی ئەهلی باتیڵ پێویستییان بە هێز هەیە باتیڵەکەی خۆیانی پێ بەرقەرار بکەن: ﴿...حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓاْ ءَالِهَتَكُمۡ...﴾ (٦٨) الأنبياء, ئەوە پەرستراوە ساختەکان و بت و سەنەمەکانن پێویستیان بەوە هەیە خەڵك سووتاندنیان لە پشتەوە بێ بۆ ئەوەی خەڵك بترسێ, بەڵام حەق پێویستی بە زەبرو زەنگ نیە,

چونکە حەق بۆ خۆی بەهێز و پێزە, پێویستی بە توندوتیژیی و هێز ناکا بیکەیە سەنەدو پاڵپشتی.

لەبەر ئەوە دەمێنیتەوە ڕێی چوارەم کە ئێمە بەشداریی کاروباری ئەو خەڵکە بین , بە تایبەتیش کۆمەڵگاکانی ئێمە زۆر جیان لەو کومەڵگایانەی کە پیغەمبەرانیان بۆ هاتوون, پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) کە هاتوون کۆمەڵگاکانیان کافر بوون, موشریك بوون, بەڵام کۆمەڵگای ئێمە خۆی بە مسوڵمان دەزانێ و, زۆرینەشی مسوڵمانە و دروشمەکانی ئیسلامەتیی تێدا هەن, پەرلەمانێکیش کە دروست دەکرێ لە ڕاستیدا ناچارە ڕەچاوی سروشت و حاڵەتی کۆمەڵگاکەی بکا, تۆ تەماشا دەکەی لە کەم پەرلەمانی وڵاتانیی ئیسلامییدا هەیە جورئەتی ئەوە بکەن گاڵتە بە ئایەتەکانی خوا بکەن, یان کوفریان پێبکەن, یاخود بڕیارێك دەربکەن یەکسەر پێچەوانەی دەقێکی شەریعەت بێ, ئەم حاڵەتە زۆر کەمە, جارجار بە فرت و فێل هەندێ مەلای دینفرۆش شتەکەیان بۆ خوار دەکەن و بەولادا و بەم لادا, بەڵام ڕاستەوخۆ کەم کەس هەیە جورئەتی ئەوە بکا کە شتێ بڵێ یەکسەر پێچەوانەی ئایەتێکی خوا و فەرمایشتێکی پێغەمبەر (ﷺ) بێ.

کەواتە: ئەو جۆرە ئەنجوومەن و پەرلەمانە دیسان لەو ڕووەشەوە حوکمەکەی زۆر جیایە لەوەی کە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بەشداریی کۆمەڵگاکانی خۆیانیانکردوە, بەڵام پارێزگارییشیان کردوە لە ئیمان و عەقیدە و نەگۆڕەکانی ئایینی خۆیان, دیارە هەر ئەمەش ڕێبازی ڕاست و تەواوە.

بەندی دووەم

بەڵگەکانی ڕەوایی بەشداریی کردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا

دەستپێك:

سەرەتا بەوە دەستپێدەکەم کە لە بواری هەڵسوکەوتەکان و عادەت و نەریتەکاندا – وەکو زۆر جاری دیکەش گوتوومانە – بنچینەیەکی شەرعیی هەیە زانایان هەموو لەسەری یەکدەنگن و زۆریش گرنگە بۆ ئێمەی ئیسلامیی, بۆ ئەوانەی لە گۆڕەپان و مەیدانی کاری ئیسلامییدا دەور دەبینن, کە هەمیشە لەبەرچاومان بێ, چونکە لەبەرچاوگرتنی ئەو بنچینەیە دەبێتە هۆکاری ئەوە کە خۆمان بە دەستکراوە ببینین و مەیدان لەبەردەم خۆماندا بە تەخت و هەموار ببینین بۆ جموجۆڵ ئەو بنچینەیەش ئەوەیە کە لە بواری هەڵسوکەوت و عادەتەکاندا بناغە ئەوەیە کە هەموو شتێك ڕەوایە: (الأصل في المعاملات والعادات الإباحة), هەروەها زانایان لەسەر ئەوەش ڕێککەوتوون کە (الأصل في الإشياء الإباحة)[1], ئەسڵ لە شتەکاندا بریتییە لە ڕەوایی, هەروەها بە نسبەت پاك و پیسییەوە گوتوویانە: (الأصل في الأشياء الطهارة), ئەسڵ لە هەموو

[1]) بڕوانە: (القواعد النورانية الفقهية) ابن تيمية, ص 112 , وە: (رسالة لطيفة جامعة في أصول الفقهه المهمة) عبد الرحمن بن ناصر السعدي, ص (105 - 106) .

شـتەکاندا ئەوەیـە کـە بـە پـاك دادەنـرێن, واتـە: دەبـێ بەڵگـە هـەبێ لـە سـەر پیسییان, ئەگەرنا هەر بە پاك دادەنرێن.

جا بینا لە سەر ئەم بناغە شەرعییە, ئێمە دوای ئەوەی ڕوونمان کردەوە کە هـیچ بەڵگەیـەك نیـە لـە سـەر قەدەغـەبوونی بەشـدارییکردنی مسـوڵمانان لـە پەرلـەمانێکی تێکەڵـدا کـە غـەیری ئەوانیشـی تێدایـە, واتـە: پەرلـەمانێك کـە ئەگەری ئەوەی لێدەکرێ یاسای ناشەرعیی تێدا دەربکرێ و, شتی حەڕامی تێـدا حەلاڵ بکـرێ و, شـتی حـەلاڵی تێـدا حـەڕام بکـرێ, مـادام هـیچ بەڵگەیـەك نیـە لەسـەر قەدەغـەبوونی, ئـەوە لەسـەر ئەسـڵ و سروشـتی خـۆی کـە بریتیـە لـە ڕەوایی ماوەتەوە, کەواتە: ئێستا ئێمە پێویستییمان بە هیچ بەڵگەیەك نیـە بـۆ ئیسـپاتی ڕەوایـی بەشـدارییکردن لـە پەرلەمانـدا, چـونکە دەرکـەوت کـە هـیچ بەڵگەیـەك نیـە لەسـەر قەدەغـەبوونی, هـەر کـاتێکیش هەڵسوکەوتەکان بەڵگـە لەسەر قەدەغەبوونیان نەبوو, کەواتە ڕەوان, بەلاّم بـۆ زیـاتر بەرچاوڕوونیی و دڵنیـایی هـەموو لایـەك, مـن (5) جـۆرە بەڵگـەم لـە بـارەوە هێناونـەوە, بـەلاّم سەرەتا دەمەوێ ئەوەش باس بکەم کە مەسەلەی بەشدارییکردنی مسوڵمانان لە هەڵبژاردنی پەرلەمان و حکوومەتدا, لەکاتێکدایە کە مسوڵمانان بۆیان ناگونجێ خۆیان قەوارەیەکی ئیسلامیی و دەوڵـەت و ئەنجوومـەنێك درووسـت بکـەن, کـە تەنیا لە خۆیان پێکبێ, یاخود زۆرینەی خەڵکی ئیسلامیی و مسوڵمان بێ.

دیارە یەکسانیشە ئەو بەشـدارییکردنە چ لـە کۆمەڵگایـەکی مسـوڵمانی وەکـو هی خۆماندا بـێ, جـا چ لـە کۆمەڵگایـەکی نامسـوڵمانی وەکـو وڵاتـانی ڕۆژئـاوا و ڕۆژهەڵاتدا, واتە: مەسەلەکە ئەوەیە کە ئایا مسـوڵمانان چـی بکـەن لـە کاتێکـدا دەسـتیان ناگاتـە ئەنجوومـەن و حکوومـەت و کیـان و قەوارەیـەکی ئیسـلامیی؟ ئـەوە لـەو حاڵەتـەدا باسـی ئـەوە دەکـەین, ئەگـەرنا مـادام مسـوڵمانان بتـوانن

دەوڵەت و قەوارەیـەکی ئیسلامیی درووست بکـەن, ئـەو کاتـە هـەر نـابێ باسـی ئـەوە بکـرێ ئایـا درووسـتە بچـینە نێـو پەرلەمانێکـەوە کـە یاسـا و بڕیـاری ناشەرعی تێدا دەدرێ یان نا؟ بەڵکو ئەوە بەس لە حاڵەتی ناچارییدایە, چونکە زانایان وەك بنچینەیەکی شەرعی دەڵێن: (**للضرورات أحكامُهـا**), ناچارییەکان یاسای تایبەتی خۆیان هەیە, بـەلام دیسـان وەك بنچینەیەکی دیکـەی شـەرعیی گوتوویانـە: (**الضــرورات تُقَــدَّر بِقَــدَرِها**), ناچـارییەکان ئەنـدازەگیریی خۆیـان هەیە,ئەویش بەرهەڵدا نیە, کەواتە: دەبێ هەموو لایەك بزانن کە ئێمە لێـرەدا قسە لە حاڵەتی نائاسایی دەکەین, ئەگـەرنا حاڵـەتی ئاسـایی مسـوڵمانان ئەوەیـە بۆخۆیـان ئەنجوومـەنی ڕاوێـژیان هـەبێ و بۆخۆیـان حکوومـەت و دەسـەڵاتی دادوەری و دامودەزگاکانی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگای خۆیانیان هەبێ, واتە: ئەوان تێیدا باڵادەست بن, بەلام ئەگەر حاڵەتی نائاسایی بوو و مسوڵمانان ئەوەیان بـۆ مەیسـەر نـەبوو, ئـەوە وەك پێشـتریش گوتمـان, مسـوڵمانان یـان دەبـێ وەکـو هـاوەڵانی ئەشـکەوت سـەری خۆیـان هـەڵبگرن و بـڕۆن, یـان دەبـێ تەسـلیمی واقیعیی ناشەرعیی بن, یان دەبـێ بـە گۆشـەگیری و بێهەڵوێسـتی دابنیشـن, یـان دەبـێ بەچـەك و هێـز بەگـژ واقیعـدا بچـنەوە, یـان دەبـێ مـودارا لەگـەڵ واقیـع دابکەن و بەشداریی دامـەزراوەکانی بکـەن و ئـەوەی کـە پێیـان شـەرعییە و بـە چـاك و ڕاسـتی دەزانـن بڵێن و بیکـەن, کـە بـە تەئکیـد هـەر ئـەوەی کۆتاییـان شتێکی ڕەوایە.

لـە ئەنجوومەنێکـدا کـە مسـوڵمانان بـۆ بـەڕێوەبردنی کۆمـەڵگای ئیسـلامیی دیاریی دەکەن, بوار هەیە کە غەیری مسوڵمانانی تێدابن و زۆرێـك لـە زانایـانی هاوچـەرخ باسـیان کـردووە کـە هـەموو پێکهاتـەکانی کۆمـەڵگا بۆیـان هەیـە نوێنـەریان هـەبێ لەوێـدا, کـە دەگـونجێ لـە کـاتێکی دیکـەدا باسـی هەڵوێسـت

ڕەفتاری قەوارەیەکی ئیسلامیی لەگەڵ کەمایەتییە فیکریی و دینییەکاندا بکەین؟, هەروەها لە حکوومەتیشدا هەر دەگونجێ خەڵك نامسوڵمان بەشدار بێ, کاتی خۆی لە دەوڵەتی ئیسلامییدا خەڵکی نامسوڵمان بەشدار بووە, بە پلەی وەزیر و پلەی جۆراوجۆر بەشدار بووە, بۆیە ئەو حکوومەت و ئەنجوومەن و قەوارەیە, چ هەمووی مسوڵمان بێ, چ زۆرینەی مسوڵمان بێ و نفووز و دەسەڵات بەدەست مسوڵمانانەوە بێ, هەر بە ئیسلامیی دادەنرێ.

بةلَطةكانى بةشداريي كردن لة هةلَبذاردن و ثةرلةماندا:

پێنج جۆرە بەلگە هەیە لە سەر بەشداریی کردن لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا، با بێینە سەر خستنەڕووی بەلگەکان, سەرەتا بەکورتی و بەڕیز ئاماژەیان پێ دەکەین و پاشان یەك لە دوای یەك دەیانتوێژینەوە:

1) ئەو بنچینە شەرعییەیە کە دوای تۆزێك تیشکی زیاتری دەخەمە سەر و دەڵێ: ئەسڵ لە بواری عادەت و هەڵسوکەوتەکاندا بریتییە لە ڕەوایی و دەستکراوەیی.
2) پاشان چەند ئایەتێکم هێناوەتەوە کە ئاماژە بەو مەسەلەیە دەکەن.
3) دوایی چەند فەرمایشتێکی پێغەمبەر (ﷺ)م هێناون لەوبارەوە.
4) پاشان ئامانجە شەرعییەکان (**مقاصد الشرعية**)م کردوونە بەلگە.
5) دواتریش چەند بەلگەیەکی عەقلّیی و واقیعییم هێناوەتەوە.

جۆری یەکەم:

بریتیـە لـەو بنچینە شـەرعییەی کـە دەڵـێ: بناغـە لـە شـتەکاندا ڕەواییـە، **(الأصل في الإشياء الإباحة)** یان: بناغـە لـە هەڵسوکەوت و عادەتەکانـدا ڕەواییـە **(الأصـل في المعـاملات والعـادات الإباحـة)**، ئـەم بنچـینەیە وەك بـاسمکرد، بنچینەیەکی گرنگە بۆ ئێمەی ئیسلامیی کە ئێستا لەم واقیع و هەلومەرجانەدا کار دەکەین، کە بۆ ئێمە حاڵەتێکی نائاساییـن، چونکە حاڵەتی ئاسایی کۆمـەڵی مسوڵمانان و کۆمەڵگایەکی ئیسلامیی ئەوەیـە کـە هـەموو شـتێکیان هـەڵقوڵاوی شـەریعەتەکەیان بـێ و، خۆیـان دەسـەڵاتیان هـەبێ بەسـەر هـەموو کاروبـار و ئیشەکانیاندا.

ئنجا ئەم بنچینە شەرعییە زانایان بە چەند شێوەیەك تەعبیریان لێکـردوە، بـۆ وێنـە: دەڵێن: **(الأصـل في العـادات العفـو)**، واتـە: بناغـە لـە عادەتەکانـدا بواردرانە، هەروەها وتووشـیانە: **(الأصـل في العـادات الإباحـة)**، واتـە بناغـە لـە عادەتەکاندا ڕێپێدرانە، جاری واشـە وتوویانـە: **(الأصـل في المعـاملات العفـو)**، دیارە مەبەست لە عادات و موعامەلات یـەك شـتە، واتـە: ئـەوەی کـە خـەڵك لـە نێو خۆیاندا ڕەفتاری پێدەکەن، جا بناغە لە موعامەلە و عاداتەکانـدا بریتییـە لە بوارهەبوون، ئنجا ئەمـە لـە بەرانبەریـدا بنچینەیەکی دی هەیـە، کـە دەڵـێ: **(الأصل في العبادات الحظر)**، واتە: بناغە لە خواپەرستییەکاندا لێ قەدەغەکرانە، یـان **(الأصـل في العبـادات الأتّبـاع)**، واتـە: بناغـە لـە خواپەرسـتییەکاندا شوێنکەوتنە، یانی: وەك چۆن لە بناغـە بـواری عـادەت و لـە هەڵسوکەوتەکاندا دەستکراوەیی و ڕەواییە، واتە هیچ شتێ لـە هەڵسوکەوت و عادەتـەکان قەدەغـە نیـە، مەگـەر دەقێکـی شـەرعیی قەدەغـەی کردبـێ، بـە پێچـەوانەوە بـواری عیبادەتەکان بناغە تێیدا بریتییە لە قەدەغەکران، مەگەر شەرع بڕیـاری دابـێ،

واتە ڕاست بە پێچەوانەی هەڵسوکەوت و عادەتەکانەوە, چونکە هەڵسوکەوت و عادەتەکان بریتین لە ڕەفتار پێکەوەکردنی مرۆڤەکان لە بواری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتییدا, بەڵام عیبادەت بریتیە لە هەڵسوکەوتی ئینسانەکان لەگەڵ خوادا, بۆیە دەبێ خوا (سبحانه وتعالى) بە بەندەکانی بفەرموێ: ئاوا مامەڵەم لەگەڵ بکەن, ئاوا نوێژ بکەن و سەجدە و رکووع بەرن, ئاوا رۆژوو بگرن, ئاوا لێم بپاڕێنەوە, ئەوە دەبێ خوا بۆ خۆی بۆ بەندەکانی دیاریی بکا, بەڵام خۆمان وەکو ئینسان عەقڵمان پێ دەشکێ تا ڕاددەیەکی زۆر چۆن پێکەوە مامەڵە بکەین, بەس پێویستییمان بە چوارچێوەیەکی فراوانی شەرعیی هەیە, تاکو لە حوکمی عەقڵ و فیتڕەت دەرنەچین.

ئەو بنچینەیە کە زۆربەی زانایان باسیان کردوە, لەوانە: ئیبنو تەیمییە, نەوەوی, ئیبنو عبدلسسەلام , شاطیبی, ئامودی, ئەبو حامیدی غەززالی, بەڵێ ئەو بنچینەیە لە تێوەڕامانی دەقەکانی شەریعەت (قورئان و سوننەت)بەگشتی هەڵهێنجراوە , دیارە هەموو بنچینە شەرعییەکانی دیکەش هەر وان, جا ئێستا من ئاماژە دەکەم بە قسەی دوو لە زانایان لەبارەی ئەو بنچینە شەرعییەوە, بۆ وێنە: ئیبنو تەیمییە ڕەحمەتی خوای لێبێ لە کتێبی (القواعد النورانية الفقهية) لە لاپەڕە (112)دا, دەربارەی ئەم بنچینە شەرعییە دەڵێ: **(الأصل في العبادات التوقيف فهو لا يشرع منها إلا ما شرعه اللهوالاَ دخلنا في قوله تعالى:** ﴿أَمْ لَهُمْ شُرَكَـٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ...﴿٢١﴾ الشورى﴾, **والعادات الأصل فيها العفو فلا يُخْظَر منها إلا ما حرّمه الله تعالى والاّ دخلنا في معنى قوله:** ﴿قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَـٰلًا ... ﴿٥٩﴾ يونس﴾ واتە: بناغە لە خواپەرستییەکاندا بریتیە لە وەستێنران, (بەندە

دەبێ بوەستێ) هیچ عیبادەتێك بە شەرعی دانانرێ, مەگەر ئەوە کە خوا بە شەرعیی دانابێ و بەڵگەی لەسەر ناردبێ, چونکە هەر عیبادەتێك زیاد بکرێ، ئەوە دەچینە نێو مانای ئەم ئایەتە کە دەفەرموێ: ﴿ أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَٰٓؤُاْ شَرَعُواْ لَهُم ...﴾, واتە: ئایا چەند هاوبەشێکیان هەن کە شتێکیان لە دین بۆ داناون کە خوا ئیزنی لەسەر نیە؟!, (کەواتە: هەر عیبادەتێك زیاد بکرێ مانای وایە تۆ شتێکت زیاد کردووە, کە خوا فەرمانی پێ نەداوە, چونکە عیبادەت بریتیە لە چی؟ بریتیە لەوە کە خوا یان فەرزی کردوە یاخود پەسەندی کردوە, چونکە عیبادەت تەنیا دوای فەرمانی خوا دەزانی کە ئەوە عیبادەتە یان نا؟, جا کەواتە هەرشتێك خوا فەرمانی پێ نەکردبێ بە پێویست کردن, یاخود فەرمانی پێ نەکردبێ بە بە پەسەند دانان, مانای وایە عیبادەت نیە, کەواتە: هەر شتێك زیاد بکرێ لە لایەن ئینسانەکانەوە لە بواری عیبادەتدا, ئەوە قەدەغەیە و بریتیە لەوە کە تۆ شەریکت بۆ خوا بڕیار داوە), ئنجا دەڵێ: وە عادەتەکان بناغە تێیاندا بریتیە لە عەفوو, (واتە: لێگەڕان و وازلێهێنران و مرۆڤەکان دەستیان بەرهەڵدا کراوە لە بواری مامەڵە و هەڵسوکەوت و عادەتەکاندا) وە هیچ کام لە عادەتەکانیان لێ قەدەغە ناکرێ, جگە لەوەی خوای بەرز لێی قەدەغە کردوون, چونکە هەر شتێك لە هەڵسوکەوت و عادەتەکان قەدەغە بکەین, کە شەرع قەدەغەی نەکردبێ, ئەوە مانای وایە ئێمە پێچەوانەی فەرمانی خوا جووڵاوینەتەوە, کە دەفەرموێ: ﴿ قُلۡ أَرَءَيۡتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزۡقٖ فَجَعَلۡتُم مِّنۡهُ حَرَامٗا وَحَلَٰلٗا قُلۡ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمۡۖ أَمۡ عَلَى ٱللَّهِ تَفۡتَرُونَ ﴿٥٩﴾ یونس﴾, واتە: ئەی موحەممەد (ﷺ) بڵێ: ئەو ڕزقە دەبینن کە خوا بۆی ناردوونە خوار, هەندێکیتان لە خۆتانەوە قەدەغە و هەندێکیشتان

حەلاڵ کردوە, جا ئایا خوا مۆڵەتی داون و فەرمانی پێکردوون وابکەن؟, یاخود بە ناوی خواوە بوختان و درۆ دەکەن؟! کەواتە: هەرشتێك لە بواری هەڵسوکەوتەکاندا قەدەغە بکرێ بە دەقێکی شەرعیی, مانای وایە ئێمە شتێکمان کردوە پێچەوانەی فەرمانی خوا, چونکە خوا دەفەرموێ: لەخۆوە شت قەدەغە مەکەن, وەك خوای پەروەردگار لە سوورەتی مائیدەدا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُحَرِّمُواْ طَيِّبَٰتِ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكُمۡ ...﴿٨٧﴾ المائدة﴾, واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! ئەو شتە خۆش و بەتام و سوودبەخش و چاکانەی کە خوا بۆی حەلاڵ کردوون, قەدەغەیان مەکەن.

ئنجا با بچین بۆ لای زانایەکی دیکە داخۆ ئەو چۆن تەعبیر لەم بنچینە شەرعییە دەکات؟ (عبدالرحمن بن ناصر السَّعدي) لە کتێبێکیدا بە ناوی (رسالة لطيفة جامعة في أصول الفقه المهمة), واتە: نامیلکەیەکی بچووکی کۆکەرەوە دەربارەی بنچینە گرنگەکانی فیقە, لە لاپەڕە (106)دا دەڵێ: **(الأصل في العبادات الحظر, إلا ما ورد عن الشارع تشريعه, والأصل في العادات الإباحة, إلاّ ما ورد عن الشارع تحريمه)**, واتە: بناغە لە عیبادەتەکاندا بریتیە لە قەدەغەکران, جگە لەوەی شەرعدانەر بە ڕەوای دانابێ و بڕیاری لەسەر دابێ, بەلاّم بناغە لە عادەتەکاندا بریتیە لە ڕەوایی جگە لەوەی کە شەرعدانەر (کە خوایە (سبحانه وتعالى) قەدەغەی کردوە, ئنجا بۆ زیاتر سەلماندنی ڕاستیی ئەم ڕایە, دەڵێین: پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: **((من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد))** رواه مسلم, واتە: هەر کەسێك لەم دینەی ئێمەدا شتێك پەیدا بکا کە لەو نەبێ, ئەوا ڕەتکراوەیە, کە لێرەدا مەبەستی بواری عەقیدە و عیبادەتە, بۆچی؟ چونکە هەر پێغەمبەر (ﷺ) لە بواری هەڵسوکەوت و عادەتەکاندا لە ڕووداوی مووتوربەکردنی دارخورمایاندا کە بە لای کۆمەڵێکدا تێپەڕی

دارخورمایـان موتوربـە دەکـرد و فـەرمووی: ئەگـەر واش نەکـەن زەرەری نیـە, ئەوانیش وازیان لە موتوربەکردنیان هێنـا و سـەرەنجام بـەریان نـەگرت, دوایـی چـوونە لای پێغەمبــەر (ﷺ) وتیـان, ئـەی پێغەمبــەری خــوا! دار خورماکـان بەریان نەگرت, فەرمووی: بۆ؟ ووتیان تۆ فەرمووت ئەگەر واش نەکەن زەرەری نیــە, ئــەویش فــەرمووی: ئەگــەر شــتێکم پــێ گــوتن و گــووتم ئــەوە خــوا فەرموویـەتی, لـێم وەربگـرن, بـەڵام ئەگـەر شـتێکم دەربـارەی کاروبـاری دونیـا گوت, بە بۆچوونی خۆم, ((**أنتم أعلمُ بأمور دنياكم**))[1], ئەوە ئێوە بە کاروبـاری دونیاتان شارەزاترن, کەواتە: عەقیدە و عیبادەت و ئەو شتانە کە لە وەحییەوە نـەبێ نـازانرێن, ئـەوە (تـوقیفي)یـن و دەبـێ تێیانـدا لـەو شـوێنە بوەسـتین کـە دیاریی کراوە, بەڵام لـە بـواری هەڵسوکەوت و عادەتەکانـدا, دەسـتمان کراوەیـە, بۆچی؟! چونکە خوای بەبەزەیی لـە چـەندین ئایەتـدا ڕایگەیانـدوە کـە هـەموو شـتێکی بـۆ بەنـدەکانی خوڵقانـدوە و دەسـتی ئـاوەڵا کـردوون, بـۆ وێنـە: لـە سـوورەتی (البقـرة)دا دەفـەرموێ: ﴿هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ... ﴿٢٩﴾ البقرة﴾, واتە: خوا ئەو کەسەیە کە هەرچی لەسەر زەوییە بـۆ هـەمووتانی خوڵقاندوە, وە لە سوورەتی (الجاثیـة)دا دەفـەرموێ: ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ... ﴿١٣﴾ الجاثية﴾, واتە: وە هەرچـی لـە ئاسمانـەکان و زەوییدایـە بـۆ ئێـوەی خوڵقانـدووە لەلایـەن خۆیـەوە, کەواتـە: هـەموو شـتەکان و, هـەموو هەڵسوکەوتەکان لە ئەسڵدا ڕەوان, چونکە خوا ئەم ژیان و نیعمەت وبوونەی بۆ ئینسان ڕەخساندوە, مەگەر ئەوەی بە دەقێکی ڕۆشن قەدەغەی کردبێ.

---

[1]) رواه مسلم, بە ژمارە: 2361 , 2362 , 2363 .

ئنجا دیارە کە: بەشدارییکردن یان نەکردن لە پەرلەماندا لەبواری هەڵسەکەوتەکاندایە و, هیچ دەقێکی لەسەر نیەکە قەدەغەی کردبێ, کەواتە: لە ئەسڵدا ڕەوایە, دەمێنێتەوە سەر ئەوەی کە ئایا قازانجی تێدایە بەشداریی تێدا بکرێ, یان زەرەری تێدایە؟ ئەوە دەکەوێتە سەر بۆچوونی ئەو کۆمەڵ و خەڵکە و دەتوانن بەشداریی بکەن, ئەگەر وابزانن قازانجی تێدایە و, دەشتوانن نەچن ئەگەر زەرەری تێدا ببینن.

لەم بەڵگە و بنچینەیەوە شتێك تێدەگەین, ئەویش ئەوەیە کە خوای گەورە دەرفەتی زۆری بە ئینسان داوە کە عەقڵی خۆی بەکاربێنێ, بەلاّم ئەوەی کە دەڵێ لە قورئاندا هەموو شتێك بڕێندراوەتەوە و خوای کاربەجێ هەموو شتێکی بۆ دیاریی کردووین, دەبێ بزانێ کە دەڵێ چی؟

ئەگەر بڵێ: خوای پەروەردگار هەموو شتێکی لە قورئاندا بۆ بڕاندووینەوە, ئەوە ڕاستە بە مانایەك, هەڵەیە بە مانایەکی دی, ڕاستە بەو مانایەی کە خوا (سبحانه وتعالى) لە قورئاندا هێڵ و بنچینە گشتییەکانی هەموو شتێکی بۆ داناوین, وەك فەرموویەتی: ﴿...مَّا فَرَّطۡنَا فِي ٱلۡكِتَٰبِ مِن شَيۡءٖ... ﴿٣٨﴾ الأنعام﴾, واتە: هیچ شتێکمان لە کتێبدا فەرامۆش نەکردووە, کە دیارە مەبەست هەرشتێکە کە پێویست دەکا و عەقڵی ئینسان نایبڕێ.

بەلاّم ئەگەر مەبەست ئەوە بێ کە خوا هەموو وردەکارییەکانی باس کردوە, ئەوە وانیە, چونکە ئەگەر خوا هەموو شتێکی ڕوونکردۆتەوە, ئەدی بۆچی بە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموێ: ﴿وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلذِّكۡرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيۡهِمۡ وَلَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ النحل﴾, واتە: ئێمە زیکرمان بۆ تۆ ناردووە تاکو ئەوەی کە بۆیان نێردراوەتە خوار بۆیان ڕوون بکەیەوە و بۆ ئەوەی خۆشیان بیر بکەنەوە.

کەواتە: تەنیا ڕوونکردنـەوەی پێغەمبـەریش (ﷺ) بـەس نیـە, بـەڵکو دەبـێ خۆشیان بیر بکەنەوە, ئەو کاتە دەتوانن قورئان جێبەجێ بکەن.

کەواتە: دیـارە کـە قورئـان پێویسـتی بـە ڕوونکردنـەوەی پێغەمبـەر (ﷺ) و بیرکردنەوەی ئێمەش هەیە, ئەوکاتە دەتوانین لەقەدەر خۆمان لێی تێبگەین و جێبەجێ بکەین.

جۆری دووەم:

جۆری دووەمی بەڵگەکانمان چەند ئایەتێکن, کە دیارە دەتـوانین زۆر ئایـەت بێنینـەوە لەسـەر ئـەوە کـە ڕەوایـە تـۆ بچیە پەرلـەمانێکی بـەو شـێوەیەوە کـە باسمان کرد, کە لەوێدا تۆ ئـەوەی هـەق و ڕاسـتە بیڵـێ و ئـەوەی کـە ناڕاسـت و ناهەقە بەرپەرچی بدەیەوە و ڕێی لێ بگری, بەپێی توانا هـەوڵ بـدەی لـە ڕێـی ئەو مینبەرەوە لەگـەڵ هـەق و دژە ناهـەق بـی و شـتێك بکـەی کـە بـە قـازانجی خەڵك و کۆمەڵگاکەت بێ:

1) **جا یەکێك لەو ئایەتانـە ئایـەتی ژمـارە (125)ی سـووڕەتی (النحـل)ە کـە خـوای پـەروەردگار فـەرمانمان پێـدەکا و دەفـەرموێ:** ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ... ﴿١٢٥﴾ **النحـل﴾, واتـە: بانگـەواز بکـە بـۆ لای ڕێبـازی پـەروەردگارت بـە حیکمەت و لێزانیی و ئامۆژگاری چاك و بە چاکترین شێوە وتووێـژ و موناقەشـەیان لەگەڵـدا بکـە, جـا دیـارە ئـەم بانگەوازکردنـە بـۆ ڕێـی پەروەردگار, چ لە نێو پەرلەمان بێ, چ لە دەرەوەی پەرلەمان بێ هەر واجبە, بەڵام بـە تەئکیـد تـۆ لـەنێو هەڵبـژاردەی کۆمەڵگایەکدا بچـی بانگــەواز بکــەی بــۆ لای ڕێبــازی خــوا و یاســاکانی شــەریعەت, زۆر**

جیاوازە لەوەی کە تۆ لە کۆڵان و جادە و هۆڵێك و بۆ کەسانێکی دیاریکراو, یان کەسانێکی گشتی قسە دەکەی, لە کوێ تۆ قسە بکەی بۆ هەڵبژاردە و نوێنەرانی خەڵك و, لە کوێ قسە بکەی بۆ خەڵکێك بەگشتی!!

2) پاشان لەسەر مسوڵمانان پێویستە کە بانگەواز بکەن بۆ چاکە (ئیسلام) و فەرمان بە چاکە بکەن و ڕێ لە خراپە بگرن, واتە: فەرمان بە هەر شتێکی پەسەند بکەن و ڕێگا لە هەر شتێکی ناپەسەند بگرن, وەکو لە سووڕەتی (آل عمران) ئایەتی (104)دا دەفەرموێ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ آل عمران﴾, واتە: با لە ئێوەدا کۆمەڵێك هەبن, یاخود ئێوە کۆمەڵێك بن, کە بانگەواز دەکەن بۆ لای چاکە (واتە: ئیسلام) وە فەرمان دەکەن بە شتە باش و پەسەندەکان و, ڕێ دەگرن لە شتە ناپەسەند و خراپەکان, وە هەر ئەوانەش سەرفرازن, ئاشکراشە کە بانگەوازکردن بۆ چاکەو فەرمان کردن بە شتی پەسەند و ڕێگریی لە شتی ناپەسەند, سەرجەم بوارەکانی دینداریی و دنیاداریی دەگرنەوە: فیکر و عەقیدە, عیبادەت و تەزکیە, خو و ڕەوشت, لایەنی خێزانیی, لایەنی کۆمەڵایەتیی, لایەنی سیاسیی, لایەنی ئابووریی... هتد.

ئنجا بە تەئکید تۆ لە هەموو شوێنێك لەسەرت پێویستە لەگەڵ چاکەدا بی و پشتگیریی بکەی و دژی خراپە بی و پێشگیریی لێ بکەی, بە تایبەت لە شوێنێکدا کە یاسای لێدەردەچێ و شوێنی لێپرسینەوە و چاودێرییکردنی حکوومەتە, وە شوێنی زانینی ئەوەیە

کە واریدات چی هەیە و خەرج و نەفەقات چۆن دەکریٚ؟! دیارە لەویٚ پێویستترە ئەو فەرمان بە چاکەیە و نەهی لە خراپەیە ئەنجام بدەی.

3) وە خوای پەروەردگار دەفەرمویٚ: ﴿...وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ...﴿٢﴾ المائدة﴾, واتە: هاوکاری یەکدی بکەن لەسەر چاکەکاریی و پارێزکاریی, وە هاوکاریی یەکدیی مەکەن لە سەر گوناه و دەستدرێژیی...,, کەواتە: هەر شتێك بۆ خەڵك چاك بیٚ و بۆ لای خوا مایەی تەقوابیٚ, تۆ لەسەرت پێویستە دەستبارگریی خەڵك بی بۆ وەدیهێنانی, ئنجا ئەگەر کەسانێك ئەنجوومەنی نیشتیمانی یاخود ئەنجوومەنی نوێنەران دەکەنە شوێنی بانگەشە بۆ خراپە, تۆ دەیکەیتە شوێنی بانگەشە بۆ چاکە, وە ئەگەر دەیکەنە شوێنی خۆتێکهەڵبەستن بۆ خراپە و دەستباری یەکدی گرتن بۆ خراپە, تۆ بیکە بە شوێنی دەستبارگرتن لەگەڵ خەڵك بۆ شتی چاکە و پەسەند و مایەی خێر و خۆشی خەڵك.

چونکە بە دەقی قورئان هاوکاریی و دەستبارگرتن بۆ چاکەکاریی و پارێزکاریی فەرزە.

4) هەروەها خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ بِٱلۡقِسۡطِ ...﴿١٣٥﴾ النساء﴾, واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! زۆر دادگەریی بەڕێوەبەرن و بیچەسپێنن, بەڵیٚ تۆ لەسەرت پێویستە, لە هەموو شوێنێك دادگەریی بچەسپێنی و ستەم و زوڵم لابەری, بەلاٚم لەو شوێنەدا کە مەرکەزی بڕیاردانە, زیاتر لەسەرت

پێویستە کە تێیدا هەوڵ بدەی دادگەریی بچەسپێنی و زوڵم و ستەم لابەری.

جۆری سێیەم:

جۆری سێیەمی بەڵگەکانمان چەند فەرموودەیەکە و فەرموودەی پێغەمبەریش (ﷺ) لەوبارەوە زۆر زۆرن, بەڵام ئێمە تەنیا دووانمان بە نموونە هێناونەوە:

1) یەکیان ئەو فەرموودەیەیە کە موسلیم گێڕاویەتەوە, کە دەفەرموێ: ((**من رأى منكم منكراً, فليغيره بيده, فإن لم يستطع فبلسانه, فإن لم يستطع فبقلبه, وذلك اضعف الإيمان**)), واتە: هەر کامێکتان شتێکی ناپەسەندی بینی با بەدەست بیگۆڕێ, ئەگەر توانی, وە ئەگەر نەیتوانی بە زمان, وە ئەگەر نەیتوانی با بەدڵ پێی ناخۆش بێ, لە ڕیوایەتێکی دیکەدا هاتوە: ((**وليس وراء ذلك مثقال حبة خردل من إيمان**)), واتە: وە لە دوای پێناخۆشبوونی دڵیشەوە هێندەی قورسایی دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان نیە, واتە کەسێك نە بە دەست خراپە بگۆڕێ و, نە بە زمان خەریکی گۆڕینی بێ و, نە بە دڵیش پێی ناخۆش بێ, بەقەد دەنکە خەرتەلەیەك ئیمانی نیە, چونکە هیچ هەڵوێستێکی نەبووە لە بەرانبەر ناپەسەندیی و ناشەرعییدا, کەواتە: بەپێی ئەم فەرمایشتە لەسەرمان پێویستە ناپەسەندیی و ناشەرعیی بگۆڕین, جا ئایا لە کۆمەڵگای ئێمەدا زوڵم و زۆر و گەندەڵیی و خراپە و شتی ناشەرعیی و ناپەسەند و ناشیرینی زۆر نیە, کە خەڵکی بێزار کردووە؟! بە گۆڕین و چاکسازییە, چونکە لەوێوە

دەنگت دەگاتە هەموو خەڵك, لە سۆنگەی ئەوەوە کە هەڵبژاردە و نوێنەرانی خەڵکەکە لەوێن.

2) فەرموودەیەکی دیکەی پێغەمبەر (ﷺ) کە هەر لە سەحیحی موسلیمدا هاتوە, دەفەرموێ: ((**إنه يستعمل عليكم أمراء, فتعرفون و تُنكرون, فمن كره فقد بريء, ومن أنكر فقد سَلِمَ, ولكن من رضي وتابَعَ**)), واتە: کاربەدەستانێکتان بەسەرەوە دادەنرێن کە هەندێ شتیانتان پێ چاکە و هەندێ شتیانتان ڕەخنەتان لێی هەیە, ئنجا خەڵکەکە دەکاتە سێ بەش و دەفەرموێ: (**فمن كره فقد بريء**), جا هەرکەس خراپەی ئەوانی پێ ناخۆش بێ, ئەوە بەرائەتی بۆ خۆی هێناوەتە دی, (واتە: گوناهی نایەتە سەر و مادام خراپەی گوناهکارانی پێ ناخۆش بێ, بەشدار نیە لە گوناهەکەیاندا, کە ئەوە لای کەمیەتی), (**ومن أنكر فقد سَلِمَ**), (بەلاَم لەوە باشتر ئەوەیە کە تۆ ڕەخنەی لێ بگری و, هەوڵ بدەی ئەو خراپەیە نەهێڵێ, واتە: بەگژ خراپەکانیانەوە بچیەوە) وە هەر کەسێك بە گژ خراپەکانیاندا بچێتەوە, ئەوە سەلامەت بووە, (ئەوی پێشێ هەر بەرییە, بەلاَم ئەمە سەلامەتیشە), بەلاَم کەسێك ڕازیی بێ و لەگەڵ ئەو ناشەرعییانەشدا بێ!! (وەلاَمەکەی نەداوەتەوە, یانی: لە هەموو گوناهەکانیاندا بەشدارە) کەواتە: کەسێك ستەم و خراپە و ناشەرعیی دەبینێ و بێدەنگ و بێهەڵوێستە, ئەوە نیشانەی ڕازییبوونیەتی و لەو خراپە و ناشەرعییانەشدا بەشدارە.

جۆري ضوارةم:

جـۆری چـوارەم لـەو بەڵگانــە, ئامانجـەكانی شـەریعەتە, ئێمـە ئەگـەر لـە ئایەتـەكانی قورئانـەوە ڕابمێـنین, كـە زانایـان پێـی دەڵـێن: (إسـتقراء نصـوص الشـریعة) واتــە: تێوەڕامــان و ســەرنجدانی دەقــەكانی شــەریعەت, بــەڵێ بــە تێوەڕامانی دەقە شەرعییەكان, كۆمەڵێك ئامانجی شـەرعییمان دێنـە دەسـت كـە بەڵگـەی ئیسـپاتی ڕەوایـی بەشـداریی تێـداكردنی ئـەو جـۆرە ئەنجوومـەن و پەرلەمانەن كە باسمان كرد:

1) **یـەكێك لەوانـە: شـەریعەت بـۆ ئـەوە هـاتوە كـە بەرژەوەنـدیی خـەڵك بێنێتـە دی, وە بەرژەوەنـدیی خـەڵك كـە بـە عـەرەبی پێـی دەڵـێن: (المصـــلحة) بریتیـــە لـــە دوو شـــت: هێنانـــەدی قازانجـــەكان و دوورخسـتنەوەی زیانـەكان (جلـب المنـافع و دفـع المضـار), تەماشـای هەموو دەقەكانی شەریعەت بكە دەگەیە یەك ئەنجام, ئەویش ئەوەیە كــە شــەریعەت بۆیــە هــاتوە بەرژەوەنــدیی خــەڵك بێنێتــە دی, بەرژەوەندیی دونیا و قیامەتیان, بەرژەوەنـدیی جەسـتە و ڕووحیـان, بەرژەوەندیی تاك و خێـزان و كۆمـەڵگا و دەوڵـەتیان, كەواتـە: تـۆ لـە هـەر ڕێیەكـەوە بەرژەوەنـدیی خـەڵكت بـۆ بچەسـپێ, پێویسـتە لـەو ڕێیەوە بڕۆی, وە لە هەر ڕێیەكەوە پێچەوانەی بەرژەوەنـدییت — كـە خراپ (مفسدة)یـە — بـۆ دوور بخرێتـەوە, دیسـان لەسـەرت پێویسـتە, دەجا ئێمە بـە بەشـدارییكردنمان لـە ئەنجوومـەنی نوێنەرانـدا, باشـتر دەستمان دەڕوات بۆ ئـەوە كـە بەرژەوەنـدیی خـەڵك و كۆمەڵگاكـەمان بچەسپێنین.**

2) وە بە سەرنجدانی دەقەکانی شەریعەت, بۆمان دەردەکەوێ کە بەرزترین و پیرۆزترین بەها کە پێغەمبەران بۆی هاتوون بیچەسپێنن, بریتییە لە داد (عدل) وە خراپترین ڕەفتار کە پێغەمبەران هاتوون لای بەرن, بریتیە لە ستەم و زوڵم, بە بەڵگەی ئەوەی کە خوای بێ وێنە (سبحانه وتعالى) لە ئایەتی (25)ی سوورەتی (الحديد)دا دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ...﴿٢٥﴾ الحديد﴾, واتە: بێگومان هەموو پێغەمبەرانمان بەبەڵگە ئاشکرایەکانەوە ڕەوانەکردوون و کتێب و تەرازووشمان پێدا ناردوون تاکو خەڵك بە دادگەری بەڕێوە بچن , بەڵێ چەسپاندنی دادگەری ئامانجی هەموو پێغەمبەران بووە صەلأت و سەلامی خوایان لەسەر بێ, ئنجا دیارە عەدل ناچەسپێ تا زوڵم لانەبرێ, دەجا تۆ لە ڕێی ئەو پەرلەمانەوە لە هەموو ڕێیەك باشتر دەستت لەوە گیر دەبێ کە بتوانی دادگەریی بچەسپێنی و یاسای وا دەربکەی دادگەریی و بەرژەوەندیی خەڵکی تێدابێ, وە ستەم و خراپە و فەسادی پێ لابچێ, ئنجا بۆ سەلماندنی ئەوە کە شەریعەت بۆ هێنانەدی بەرژەوەندیی و چاکسازیی تێداکرانی کۆمەڵگا و چەسپاندنی داد و لابردن و نەهێشتنی ستەم و خراپە (فساد) هاتوە, دەتوانین ئاماژە بەم چەند ئایەتە بکەین:

أ- خوا (سبحانه وتعالى) لە سوورەتی (الفجر)دا دەفەرموێ: ﴿ٱلَّذِينَ طَغَوْا۟ فِى ٱلْبِلَٰدِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا۟ فِيهَا ٱلْفَسَادَ ﴿١٢﴾ الفجر﴾, واتە: ئەوانەی کە لە وڵاتاندا (لەخوا) یاخی بوون, وە پڕیان کرد لە فەساد, ئەوەی کە

ئێستا پێی دەڵێن: (گەندەڵیی) دیارە گەندەڵیی (فساد) لە قورئاندا واتا و مەفهومێکی گشتی هەیە و بوارەکانی: سیاسیی و ئیداریی و ئەخلاقیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتیی و...هتد, هەمووی دەگرێتەوە, کەواتە: لە ئەنجامی سەرکێشیی و یاخیبوون لە خوادا, فەساد بڵاودەبێتەوە!

ب- پێغەمبەر (شعیب) بە هۆزی (مدین) دەفەرموێ: ﴿...إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُ...﴿٨٨﴾هود﴾, واتە: من جگە لە چاکسازیی شتێکی دیکەم ناوێ, کەواتە: پێغەمبەران هاتوون ئیسلاح بکەن, بەڵام طاغووت و فیرعەونەکان هاتوون ئیفساد بکەن, مانای وایە شەریعەت هاتووە بۆ ئیسلاح و چاکسازیی و لابردنی ئەو فەساد و فەوزایەی کە طاغووت و فیرعەونەکان بڵاویان کردۆتەوە.

ثوختةی قسان:

ئامانجی هەرە گەورەی شەریعەتی خوای کاربەجێ, هێنانەدی بەرژەوەندی مرۆڤە بەتاك و خێزان و کۆمەڵگاوە, کە دیارە ئەمەش بەبێ چەسپاندنی دادگەریی و چاکەکاریی و, لابردن و نەهێشتنی ستەم و خراپەکاریی دەستەبەرنابێ, ئنجا لە سۆنگەی ئەوەوە کە ئەنجوومەنی ڕاوێژ (پەرلەمان) مەڵبەندی بڕیار و یاسادانانی وڵاتە و, ئاویش کە لە سەرچاوە و بنەوان لێڵ بوو, لە جۆگا ڕوون نابێتەوە, بۆیە بەشداربوون لەو مەڵبەندی بڕیاردان و یاسادانانەدا نەك هەر ڕەوا بگرە هەر پێویستیشە, بۆ ڕێگرتن لە بڕیار و یاسای خراپ و سەقەت و, هاوکاریی کردن یان دەستپێشخەربوون بۆ دەرکردنی بڕیار و یاسای وا کە بەرژەوەندیی خەڵك و وڵات دابین بکەن.

جۆری ئێنجەم:

جۆری چوارەم لە بەڵگەکان، چەند بەڵگەیەکی عەقڵیی و واقیعیین، کە بە کورتی ئاماژەیەکیان پێ دەکەین:

یەکەم: پەرلەمان مینبەرێکە دەتوانێ هەقی لەسەر بڵێی و بانگەوازی چاکەی لەسەر بکەی، هەیە دەڵێ: خۆ یاساکان هەر دەردەچن ئێمە بەشدار بین یان نا، لەبەرئەوەی ئێمە کەمینەین! دەڵێین: نەخێر مەرج نیە ، دوێنێ کەمینە بووی، ڕەنگە سبەینێ ببی بە زۆرینە، پاشان خۆ ئەو خەڵکەش نابێ هەموویان گومانی خراپیان پێ بەری، هەیە لە شتی حەقدا لەگەڵتدایە، ئنجا خراپترین ئیحتیمال ئەوەیە کە تۆ هەق و چاکەت بۆ نەچەسپێ، بەلاَم خۆ لانی کەم بۆ خەڵکت دەرخستوە کە بڕیاری شەرع ئەوەیە و بۆ قیامەت خەلك بیانووبڕاو کردوە! کە ئەمەش ئامانجێکی گەورەی ڕەوانەکردنی پێغەمبەرانە (صلی الله علیهم وسلم): ﴿رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ...﴿١٦٥﴾ النساء﴾، واتە: پێغەمبەرانێکی موژدەدەر و ترسێنەرن، تاکو خەڵکی پاش پێغەمبەران بەڵگەیان لەسەر خوا نەبێ...

دووەم: پاشان ئەندامانی پەرلەمان حەسانەیان هەیە و پارێزراون، یانی خاوەنی کەسایەتی خۆیانن و قسەیان دەڕوات و لە بەرانبەر حکوومەت و دامودەزگاکاندا جۆرێك لە پارێزراوییان هەیە و، باشتر مەجالیان هەیە کە فەرمان بە چاکە و نەهی لە خراپە بکەن.

سێیەم: دوایی بڕیار و یاساکانی پەرلەمان بە ناوی خەڵکەوە دەردەچن، ئێ باشە کە بە ناوی خەڵکەوە دەردەچن، بۆچی نوێنەرانی ئەو خەڵکە مسوڵمانە لەو پەرلەمانەدا نەبن، کە بڵێن: ئێمە لەو یاسا و بڕیارە

نارازیین, چونکە ئەگەر کەسێك لەوێ نەبێ کە قسەی شەرعیی بکا, مانای وایە ئەو پەرلەمانە بڕیار دەدا بە ناوی ئەو خەڵکە مسوڵمانەشەوەیە! کەواتە لە ڕاستیدا بۆ دیفاع کردن لە ئیرادە و ڕای ئەو خەڵکە مسوڵمانە کە لە شتی ناشەرعیی نارازییە, دەبێ نوێنەرانێکیان هەبن.

چوارەم: پاشان سوودێکی دیکەی ئەو بەشدارییە ئەوەیە کە کەسانێك پراوەیان پێ بکرێ و ڕابهێنرێن, چۆن کار بکەن و چۆن ئیدارەی وڵات بکەن, چونکە کەس لە زگی دایکی خۆیدا فێر نابێ و, ئەگەر لە دام و دەزگاکانی کۆمەڵگاکەمان دووربین نەتوانین تەفاعولیان لەگەڵدابکەین, بە تەئکید دواییش هەر ناشێ و نەشارەزاو بێ توانا دەبین.

پێنجەم: هەروەها بەرگری کردن لە ماف و ئازادیی و بەرژەوەندییەکانی خەڵك کە لە گرنگترین ئامانج و مەبەستەکانی شەریعەتە, یەکی دیکەیە لە بەڵگەو پاساوەکانی ئەو بەشداریی کردنە.

هەڵوێست و بیروڕای زانایانی هاوچەرخ:

بەڕاستی قسەی زانایان، وەك گوتراوە: **"أقوال العلماء يُستدلُ لها ولا يُستدل بها"**, واتە قسەی زانایان بەڵگەی بۆ دەهێنرێتەوە و بە بەڵگە ناهێنرێتەوە, ئەگەرنا زۆربەی هەرە زۆری زانایانی هاوچەرخ, ئەو ڕایەیان هەیە کە ئێمە بە بەڵگە سەلماندمان ڕاست و بەجێیە.

1) جارێ سەرجەم کومەڵ و جم وجۆڵە ئیسلامییەکان بەبێ هەڵاواردن (استثناء) واتە: هەموو ئەوانەی کە لە گۆڕەپانی کاری ئیسلامییدان, کەم و زۆر لەگەڵ بەشدارییکردندان لە دامەزراوەکانی نێو کۆمەڵگادا,

هەر لە سەردەمی حەسەن بەنناوە خوا لێی خۆشبێ, کە (کۆمەڵی ئیسلامیی پاکستان)ی دامەزراند, هەتا ئیسلامییەکانی تورکیاو مالیزیاو فیلیپین و بەنگلادیش و عالەمی عەرەبی, هەموویان لەگەڵ ئەو ڕایەن.

2) پاشان (شيخ ناصرالدين الألبانی) فەرموودەناسی ئەم سەردەمەی ئێمە, ڕەحمەتی خوای لێبێ, کە پرسیاری لێکراوە وەکو خاوەنی کتێبی (فقه النوازل) بەرگی (4) لاپەڕە (400) (محمد بن حسين الجزائيري) هێناویەتی, کە مسوڵمانانی جەزائیر (جبهة الإنقاذ) پرسیاریان لێکردوە: ئایا دروستە بەشدار بین لە هەڵبژاردن و پەرلەماندا؟!, لە درێژەی وەڵام و قسەکانیدا دەڵێ: "**ولكن لا أرى ما يمنع الشعب المسلم إذا كان في المرشحين من يعادي الإسلام, وفيهم مرشحون إسلاميون من أحزاب مختلفة المناهج, فننصح في الحالة هذه كل مسلم أن ينتخب من الإسلاميين فقط**", واتە: بەڵام لەم حاڵەتەدا هیچ بەربەستێك نابینم لەبەردەم میللەتێکی مسوڵماندا, مادام لەکاندیدەکاندا کەسانێك هەبن دژایەتی ئیسلام بکەن, کەسانێکی دیکەش هەبن لە لایەن ئیسلامییەکان بن, کە بەرنامەی جیاجیایان هەن, لەو حاڵەتەدا ئامۆژگاریی هەر مسوڵمانێك دەکەین کە تەنیا دەنگ بدا بە ئیسلامییەکان و بەس ئەوان هەڵبژێرن.

3) (شيخ عبدالله بن باز) خوا لێی خۆشبێ یەکێکی دیکەیە لەو زانایانەی کە لەو بارەوە پرسیاری لێکراوە, وەکو خاوەنی کتێبی (المشاركة في الحياة السياسة), (د.مشير عمر المصري) لەلاپەڕە (235)دا, هێناویەتی پرسیاری لێکراوە دەربارەی هەڵبژاردن و بەشداریی کردن

لـە ئەنجوومـەنی گـەل (مجلـس الشـعب)دا, ئـەویش گوتوویـەتی: (**إن النبـي(ﷺ) قال: ((انما الأعمال بالنيات, وإنما لكل امريئ ما نـوى))**, متفق عليـه, **لذا فلا حرج في الألتحاق بمجلس الشعب إذا كان المقصود مـن ذلك تأيد الحـق وعـدم الموافقـة علـى البطـل)**, واتـە: پێغەمبـەر (ﷺ) دەفەرموێ: (کردەوەکان بەپێی نیەتن, هەر کەسـە بـەپێی نیەتەکـەی کردەوەی بۆ دەنوسرێ), بۆیـە هـیچ سـەغڵەتییەك نـابینم لـەوەدا کـە ئینسـان بچـێتە نێـو مەجلیسـی شـەعب (واتــە: پەرلـەمان) مــادام مەبەست لەوەدا پشتگیرییکردنی حەق بێ و دژوەستانەوەی باتڵ بێ.

4) یەکێکی دی لەو زانایانە (أبن العثيمين)ە, ڕەحمەتی خوای لێبـێ, وەك لـە کتتێبـی (المشـاركة في الحيـاة السياسـية) لاپــەڕە (236)دا هـاتوە, لەدرێــژەی چــەند قسـەیەکیدا کــە وەڵامــی پرسـیارێکی لــەوبارەوە داوەتەوە, گوتوویەتی: **"أدخلوها أتتركونها للعلمانيين والفسقة؟!"**, واتە: بچــنە نێــو پەرلــەمان, ئــەدی بــەجێی دێڵــن بــۆ عەلمانییــەکان و فاسقەکان؟!, واتە: قسەی باش لـە پەرلەمانـدا بکـەن و تەئیـدی حـەق بکەن و هەوڵ بدەن یاسای باش دەربکەن.

5) یەکێك دیکـە لـەو زانایانـە (الشـيخ محمـد أبـو زهـرة)یـە, کـە هـەر لـە سەرچاوەی پێشـوو لاپـەڕە (236)دا گوتوویـەتی: **"إن ترشـيح بعـض الإخوان المسلمين الذين يستمسكون بالعروة الوثقى, وللـدِّين الإعتبـار الأول في نفوسهم أمر واجب جـد واجـب"**, دیـارە وەڵامەکـەی دەربـارەی (إخـوان المسـلمين)ە لـە میسـر, دەڵـێ: خۆکاندیـدکردنی هەنـدێك لـە برایانی مسوڵمان, ئەوانـەی دەسـت بەسـەر ڕێسـمای خـواوە دەگـرن و پـێش هـەموو شـتێك ئیعتیبـار بـۆ دیـن دادەنـێن لـە دڵ و دەروونـی

خۆیانـدا, پێویسـتە و بـەڵکو زۆریـش پێویسـتە (کـە خۆیـان کاندیـد بکەن و بچنە نێو ئەو پەرلەمانانەوە).

6) هـەروەها یـەکێکی دی لەوانـە (دکتـور یوسـف القرضـاوي) کـە لـە ژمارەیـەك کتێبەکانیـدا باسـی ئـەم مەسـەلەیەی کـردوە, بـۆ وێنـە: کتێبی: (من فقه الدولة في الإسلام) ص 161 ط دار الشروق.

7) یـەکی دیکـە لەوانـە (سـلمان بـن فهـد العـودة)یـە کـە لـە سەرچـاوەی پێشوو لاپـەڕە (237)دا دەڵـێ: "**إن العضـوية في المجـالس النيابيـة وغيرها, فالذي أراه إجمالاً أن هذا من باب تقليل المفاسد أو جلب بعـض المصالح, أو حصول الإنسان على بعض حَقه, كما دخل رسول الله (ﷺ) في جوار أبي طالب والمُطْعِم بن عدي**", واتە: بوونە ئەندام لە ئەنجوومەنی نوێنـــەران و غـــەیری ئەوەشـــدا (واتـــە: ئەنجوومـــەنیی پارێزگـــاو هاووێنەکانیـدا), ئـەوەی کـە دەیبینـم بـە کـورتی ئەوەیـە کـە جـۆری کەمکردنـــەوەی زەرەرەکـــان و بەدەســـتهێنانی هەنـــدێك لـــە بەرژەوەندییەکانـە, یـاخود وەدەسـتهێنانی ئینسـانە بـۆ بەشـێك لـە حەقەکەی, هەروەکو چۆن پێغەمبەر (ﷺ) چووە پەنای ئەبوتالیب و مـوطعیمی کـوڕی عـەدی...), (واتـە: پێغەمبـەر (ﷺ) کاتێـك چـۆتە پەنای (ئەبو تاڵیب) مانای وانیە بـە ناشـەرعییەکانی (ئـەبوو تالیـب) ڕازییە, وە کە (موطعیم) پەنای داوە, مانای وانیە بـە سـەرۆکی خـۆی دەزانـــێ, یـــاخود بـــە دەســـەڵاتدارێکی شـــەرعیی دەزانـــێ, بـــەڵام بەرژەوەندییەك و حەقێکی خۆی لەو ڕێیەوە مسۆگەر کردوە).

ئـەوەش قسـەی زانایـان کـە وەکـو گـوتم لـەم پـەڕی دونیـا تـا ئـەو پـەڕی هـەموویان ڕایـان وایـە کـە بەشـدارییکردن لـەو جـۆرە پەرلەمانانـەدا, مـادام

مسوڵمانان بەرژەوەندیی تێدا ببیننەوە, نەك هەر پەسەندە, بەڵكو هەندێكیان بە پێویستیشی دەزانن.

لة رِووي جياوازيةوة

هێندێ جیاوازی هەیە لە نێو پەرلەمانەكانی وڵاتاندا, دیارە ئەو جیاوازییە هەیە و كاریگەریی زۆریشی هەیە لەسەر حوكمی بەشداری كردنەكە, وەمن پێموایە بە حقیقەت بارودۆخی كوردستان جیاوازە لە هی شوێنەكانی دیكە, جا ئەوە زانایان بەنسبەت شوێنەكانی دیكەوە وایانوتوە, بەڵام بەنسبەت ئێمەوە لە كوردستاندا دیارە كە دەستكراوەترین و پاساو وبەڵگەی زیاترمان هەیە و هاندەری زیاترمان هەن بۆ بەشدارییكردن, دیارە مەبەست ئەوەیە كە لە لای ئێمە ناسەلمێنرێ لە كەسانێك كە دژی شەرع بوەستنەوە, وەكو لە شوێنانی دیكە هەیە, بۆ نموونە: لە شوێنێكی وەكو تونس لە سەردەمی دەسەڵاتی (زین العابدین)دا, هەروەها لە توركیا, كە ئێستاش لە شوێنە رەسمییەكاندا ئافرەت بۆی نیە سەرپۆشی لەسەر بێ, وە بۆیان نیە بە ناوی ئیسلامەوە حیزبیان هەبێ, بەڵام ئێمە لە كوردستان بە تەئكید دەستمان كراوەترە و بارودۆخەكە زۆر جیایە, لەبەر ئەوە ڕێ لە بەردەمماندا ئاچوختڕە, ئنجا بەڕاستی هەموو جارێ دەبێ بیر بكەینەوە كە تۆ بەدیلت چیە؟ ئایا ئەوەیە كە تۆ بێی بەهێز خۆت بە واقیعێكدا بدەی كە بەگشتی میللەتی خۆتە و خەڵكێكی مسوڵمانە؟ بەڵگەت چییە بۆ ئەوە؟ ئایا پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) وایان كردوە, یاخود سەبریان گرتوە و خەریكی هۆشیاركردنەوە و تێگەیاندنی خەڵك بوون, بێگومان سەبریان گرتوە لەسەر ئازار و نارەحەتیەكانیان, بە تەئكید ڕێبازی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) هەر

ئەوە بووە, وەك فەرموویانە: ﴿...وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ...﴿١٢﴾ إبراهيم﴾, واتە: وە سەبر دەگرین هەر چەندە ئازارمان بدەن! من لە ژیانی هەموو پێغەمبەراندا سەڵات و سەلامی خوا لەسەر هەموویان بێ, یەك پێغەمبەرم پێ شك دێ کە لە قۆناغێکی دیاریکراودا ویستبێتی کۆمەڵگاکەی بە جێ بێڵێ, ئەویش (یونس)ە, علیه السلام, وەك خوا فەموویەتی: ﴿ وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾ الأنبياء﴾, واتە: وە خاوەنی نەهەنگ کاتێك کە بە تووڕەیی (لە گەلەکەی تووڕە بوو چونکە ئیمانیان نەدەهێنا) ڕۆیی و پێی وابوو کە سەر زەمینی لێ تەنگ ناکەین (بۆ هەر کوێیەك بچێ پەیامی خوا بگەیەنێ, قەیناکات) ئیدی سەرەنجام (کە نەهەنگ قووتیدا) لە تاریکایی یەکاندا (تاریکی شەوگارو دەریاو نێو سکی نەهەنگ) بانگی (خوای) کرد: کە جگە لە تۆ هیچ پەرستراونین, تۆ پاکی, من چوومە ڕیزی ستەمکارانەوە, بەڵێ تەنیا یەك پێغەمبەر لە هەڵوێستێکیدا کەم حەوسەڵەیی پێشانداوە و خەڵکی نەینەوای بەجێ هێشتوە, ئەویش خوای پەروەردگار عقووبەی دەدا و لە زگی نەهەنگدا سجنی دەکا, تا لەوێدا دەڵێ: ﴿...لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾ الأنبياء﴾, بێجگە لە تۆ هیچ پەرستراوێك نیە, پاکیی بۆ تۆ من ستەمم لەخۆم کرد (کە بێ ئیزن و مۆڵەتی تۆ گەلەکەم جێهێشت) دیارە دوایی دەگەڕێتەوە بۆ لایان و ئیمان دێنن, کەواتە: بەجێ هێشتنی خەڵك, یان دژوەستانی خەڵك و کۆمەڵگای خۆت ڕێبازو شێوازی کاری پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) نەبووە, هەڵبەتە ئێمە لێرەدا نالێین بە هیچ شێوەیەك پەنا بردن بۆ هێزو بەرگری لەخۆکردن دروست نیە, بەڵام کۆمەڵگا

نابێ لەڕێی توندتیژییەوە بگۆڕدرێ و, پێغەمبەران لەڕێگەی تێگەیاندنەوە خەڵك و كۆمەڵگایان گۆڕیوە, بەڵام كاتێك تۆ زوڵم و ستەمت لێ دەكرێ و ڕێت لێ دەگیرێ, ئەوە حیسابێكی دیكەیە, مەبەستمان ئەوەیە كیانی ئیسلامیی لەڕێی توندوتیژییەوە دروست نابێ, بەڵكو لەڕێی تێگەیاندن و قەناعەتپێهێنانی خەڵك و بانگەوازەوە دەبێ, پێغەمبەران هەموو وایان كردوە, پێغەمبەری خاتەمیش (محمد) (ﷺ) وەك جاری دیكەش باسمان كردوە, كۆمەڵگا و دەوڵەت و قەوارەی ئیسلامیی دروست كرد, بێئەوەی خوێن لە لووتی هیچ كەسێك بێ, بەڵكو لەسەر بناغەی بەیعەت و بەڵێن پێدرانی لە لایەن خەڵكی (یثرب)وە كە هاتن و بە سەرۆك و براگەورەی خۆیان قبووڵیان كرد ئیسلامیشیان بە بەرنامەی خۆیان قبووڵ كرد, لەسەر ئەو بنەمایە ئەو كیانە ئیسلامییە دروست بوو, ئێمەش دیارە دەبێ دواى پێغەمبەری خۆمان (ﷺ) بكەوین.

بەڵام هێشتا هێندێك خەڵك كە عەلمانیین و هەندێكیشیان كە خۆیان بە ئیسلامیی دەزانن, یان ئیسلامیین و بیرو بۆچوونێكی تایبەتییان هەیە, پێیان وایە بەشدارییكردنەكانی ئێمە, یان بەڵگەكانی ئێمە لە پێناو بەرژەوەندیی خۆماندایە, بۆ نموونە: لە پێناو بەرژەوەندیی كۆمەڵ و یەكگرتوودایە.

ئەگەر بێت و بەو چاوە تەماشای هەڵوێست و جموجۆڵی هەر كەسێك بكەی, ئەوە هیچ كەسێك لەوە سەلامەت نابێ, جا هەیە بە بەڵگەوە سەلامەت نابێ, بۆ وێنە: ئەو كەسەی كە هەرچی ئیمتیازاتی ماددیی ئەو وڵاتەیە قۆڕخی كردوە بۆ خۆی و بنەماڵە و حیزبەكەی, ئەوە بە بەڵگەوە سەلامەت نەبووە, بەڵام ئێمە بە تۆمەت سەلامەت نابین, چونكە دەبێ جارێ لێمان بگەڕێن, داخۆ ئایا دوای ئەوەی كە دەسەڵاتمان دەبێ چی دەكەین؟!

پاشان پێویستە ئەوانە بەویژدانەوە سەرنج بدەن! ئایا بایی ئەوە کە دەستمان ڕۆیشتووە, ئێمە دیفاعمان لە کێ و لە چی کردووە؟ ئینجا ئێمە ئەگەر دیفاع لە بەرژەوەندیی خۆشمان بکەین, وەك خەڵکێك کە زوڵمیان لێ نەکرێ, خۆ ئەوە هیچ ناهەقیی و ناشەرعییەکی تیدانییە, چونکە ئێمەش هەر بەشێکین لە کۆمەڵگا و خەڵکی خۆمان, بەڵام لە ڕاستییدا ئێمە خۆمان بە دڵسۆزی خەڵکی خۆمان و ئەم کۆمەڵگایە دەزانین, بە هەموو پێکهاتەکانییەوە, بە خوا من لەلای خۆمەوە خۆم بە دڵسۆز و بە پەرۆش دەزانم بۆ هەموو ئەوانە کە لەم کۆمەڵگایەدان بە مسوڵمان و نامسوڵمانەوە, چونکە ئەو کەسە هەرکەسێك بێ بۆی دڵسۆزم و وەکو ئینسانێك پەرۆشمە, چونکە ئێمە دەبێ خەمخۆر و سوور بین لەسەر ئەوەی کە خەڵك بەختەوەر بکەین, خەڵك سەرفرازی دواڕۆژ و بەختەوەری دونیا بێ, ئەوە ئەرکی شەرعیی ئێمەیە بەرانبەر بە خەڵك و کۆمەڵگامان, ئیدی ئومێدەوارین خەڵکیش گومانی خراپمان پێ نەبەن و لایەنی کەم دەرفەتمان پێ بدەن و چاوەڕێ بکەن داخۆ ئەگەر دەسەڵاتمان هەبوو چی دەکەین؟! ئەو کاتە بەچاك یان بەخراپ حوکممان بەسەردا بدەن!

ناوەڕۆك